

อกวิวัฒน์ท้องถิ่น :

สำรวจทฤษฎีการเมือง เพื่อสร้างท้องถิ่น
ให้เป็นฐานใหม่ของประชาธิปไตย

ดำนนำ

ชุดความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ

อภิวัฒน์ท้องถิ่น : สำนวจทฤษฎีการเมือง เพื่อสร้างท้องถิ่นให้เป็นฐานใหม่ของประชาธิปไตย

ผู้เขียน ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์

บรรณาธิการ ยุวดี คาดการณ์ไกล

สนับสนุนการจัดพิมพ์และเผยแพร่ โดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

ภายใต้ แผนงานสร้างเสริมการเรียนรู้กับสถาบันอุดมศึกษาไทย

เพื่อการพัฒนาโยบายสาธารณะที่ดี (นสธ.)

สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เครือข่ายสถาบันทางปัญญา

พิมพ์ครั้งที่ 1 ตุลาคม 2552 จำนวน 2,000 เล่ม

ปก ศรัณย์ ภิญญรัตน์

รูปเล่ม วัฒนสินธุ์ สุวรรตนานนท์

พิมพ์ที่ บริษัท ที คิว พี

การปกครองท้องถิ่น ทำอย่างไรจึงจะสร้างให้เป็นรากฐานใหม่ของประชาธิปไตย ที่ประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีบทบาท และมีความรัก ความผูกพัน

ผู้สนใจอาจจะหาคำตอบเบื้องต้นจากเอกสารเล่มนี้ ซึ่งเป็นการถอดความและเรียบเรียงจากการนำเสนอ โดย ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ในเวทีปฏิรูปประเทศไทย เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2552 สารสำคัญของเอกสารนี้ เป็นการกล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีประชาธิปไตยตะวันตก พร้อมด้วยการเสนอแนวทางสำหรับประเทศไทยที่ต้องให้ความสำคัญกับ Self government มากขึ้น ไม่ใช่ Representative government อย่างเดียว ถัดมาเป็นการรวบรวมทัศนะและมุมมองที่หลากหลายของผู้ทรงคุณวุฒิ ต่อแนวคิดของ ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์

แผนงานเสริมสร้างการเรียนรู้กับสถาบันอุดมศึกษาไทย เพื่อการพัฒนาโยบายสาธารณะที่ดี (นสธ.) จึงเห็นว่า สารสำคัญของเอกสารนี้เป็นความท้าทายยิ่ง สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะท้องถิ่น และให้คุณค่าแก่การเรียนรู้เพื่อสนับสนุนและพัฒนาเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่น จึงได้จัดพิมพ์เป็นเอกสารเผยแพร่ โดยใช้ชื่อว่า อภิวัฒน์ท้องถิ่น : สำนวจทฤษฎีการเมือง เพื่อสร้างท้องถิ่นให้เป็นฐานใหม่ของประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม หากมีผู้สนใจที่จะศึกษารายละเอียด

มากขึ้น สามารถหาอ่านได้จากหนังสือชื่อ “แปรถิ่น เปลี่ยนฐาน: สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย” เขียนโดย ดร.เอก เหล่าธรรมทัศน์ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเพิ่งจะนำออกเผยแพร่มื่อเร็วๆ นี้

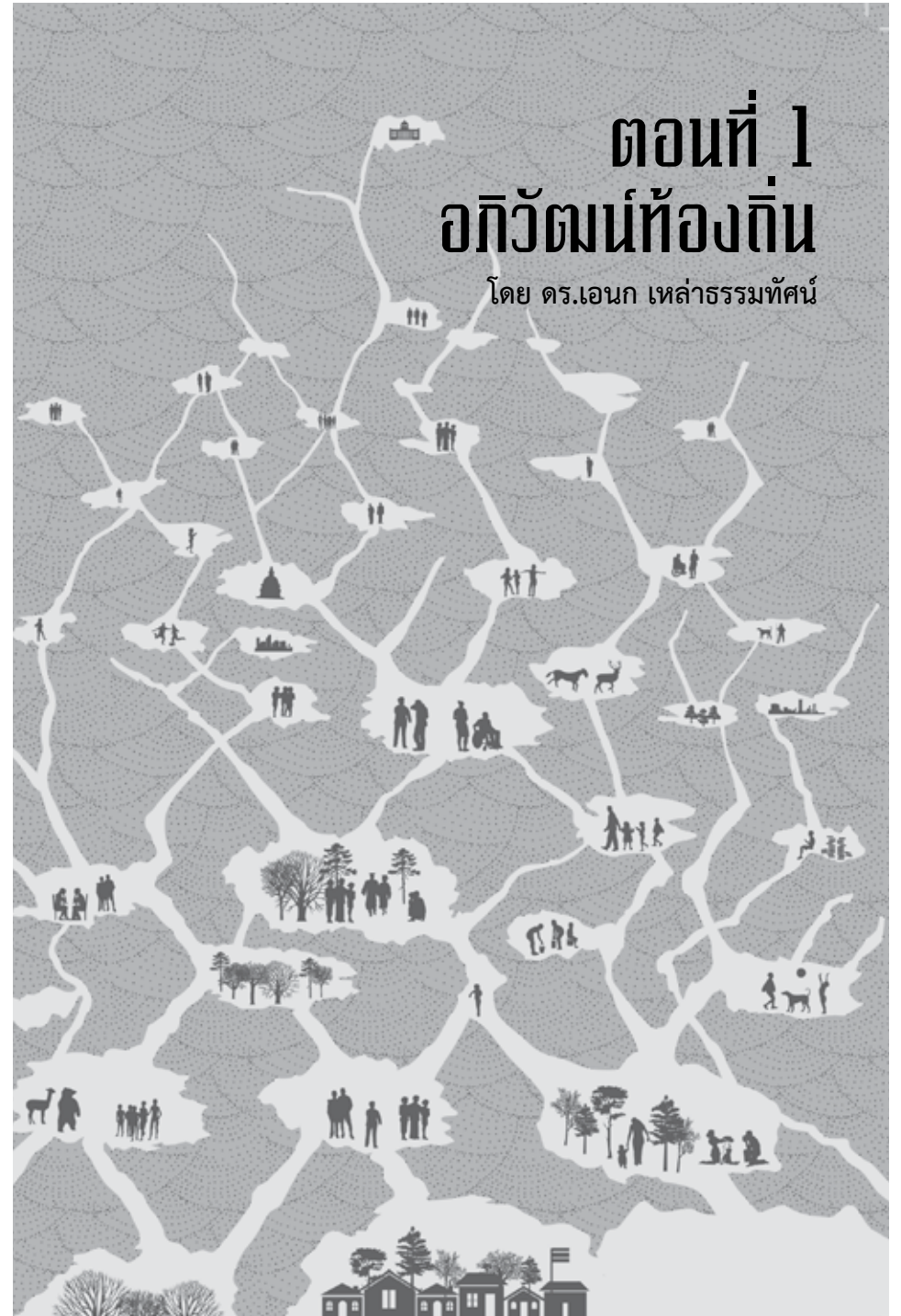
คณะทำงานวิชาการ
แผนงานสร้างเสริมการเรียนรู้กับสถาบันอุดมศึกษาไทย
เพื่อการพัฒนานโยบายสาธารณะที่ดี (นสร.)

สารบัญ

ตอนที่ 1 อภิวัฒน์ท้องถิ่น	7
1. ล่ามรจทฤษฎีการเมืองแบบประชาธิปไตยตะวันตก	11
2. นัยต่อท้องถิ่นของไทย	22
3. ทฤษฎีการเมืองพหุนิยมของอังกฤษ	25
4. ท้องถิ่นเล็กและงาม	29
5. ท้องถิ่นพอเพียง	31
6. บทสรุป	34
ตอนที่ 2 ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิต่อแนวคิดอภิวัฒน์ท้องถิ่น	36
1. ดร.เสรี พงศ์พิศ	37
2. รองศาสตราจารย์ ดร.วรากร สามโกเศศ	42
3. ศาสตราจารย์ ดร.มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด	44
4. ดร.ชิงชัย หาญเจนลักษณ์	45
5. ดร.สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์	47
6. นายแพทย์พลเดช ปิ่นประทีป	52
7. นายแพทย์ชูชัย ศุภวงศ์	54
8. ผู้ใหญ่โชคชัย ลิ้มประดิษฐ์	56
9. นายแพทย์ประเวศ วะสี	62

ตอนที่ 1 อภิวัดณ์ท้องถิ่น

โดย ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์

อภิวัตน์ท้องถิ่น

วันนี้เป็นวันที่ 23 มิถุนายน 2552 ถ้าเป็นเมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2475 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ท่านยังทรงคิดแบบเดิม แบบเดิมคือ ยังให้ประชาธิปไตย ให้รัฐธรรมนูญแก่ราษฎร แต่ราษฎรสยามเวลานี้ยังไม่พร้อมสำหรับประชาธิปไตย แต่พระองค์ท่านประสงค์จะให้ราษฎรสยามพร้อม และทรงเสนอให้ต้องทำ 2 ประการ ถ้าจะทำให้พวกเขาพร้อมโดยเร็วเป็นพิเศษ

ประการที่หนึ่ง คือ ต้องสร้าง Political education

ประการที่สอง คือ ต้องสร้าง Local democracy

พระองค์ท่านทรงเขียนเป็นภาษาอังกฤษว่า Political education and Local democracy

สิ่งที่น่าสนใจคือ พระองค์ท่านทรงใช้คำว่า Local democracy ในความหมายที่ทุกวันนี้เราเรียกว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พระองค์ท่านไม่ได้ใช้คำว่า Local government หรือ Local administration ซึ่งชี้ให้

บทความชิ้นนี้ถอดความจากการบรรยายในเวที “ปฏิรูปประเทศไทยเพื่อสุขภาวะคนไทย” ครั้งที่ 12 จัดโดย เครือข่ายสถาบันทางปัญญา วันอังคารที่ 23 มิถุนายน 2552 ณ ห้องเมจิก 2 ชั้น 2 โรงแรมมิราเคิลแกรนด์ ถ.วิภาวดี ถ.วิภาวดีรังสิต หลักสี่ กรุงเทพฯ

เห็นว่าพระองค์ท่านสนพระทัยท้องถิ่นในแง่ที่เป็นประชาธิปไตย ในความเห็นของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ทรงเห็นว่า ต้องสร้างประชาธิปไตยที่ท้องถิ่นก่อน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นโรงเรียนฝึกราษฎรให้กลายเป็นพลเมือง หรือว่าเป็นโรงเรียนฝึกประชาธิปไตย จากนั้นคนไทยจึงพร้อมที่จะเป็นประชาธิปไตยระดับชาติ

วิธีคิดของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แปลกสำหรับคนในยุคพวกเรา เพราะพระองค์ท่านทรงคิดว่าประชาธิปไตยต้องเริ่มต้นที่ท้องถิ่น แล้วจึงกลายเป็นประชาธิปไตยระดับชาติ ผมคิดว่าพระองค์ท่านค่อนข้างจะแยกแยะได้พอสมควร ว่าประชาธิปไตยที่ระดับชาติกับที่ระดับท้องถิ่นไม่เหมือนกัน ฉะนั้น ท้องถิ่นของพระองค์ท่านมีนัยว่าเป็นโรงเรียนฝึกประชาชน ให้รู้จักบ้านเมือง ให้รู้จักปัญหาของบ้านเมือง ให้รู้จักการมีส่วนร่วม ให้รู้จักกล้าที่จะร่วม ให้รู้จักเลือกผู้แทน ให้รู้จักที่จะเลือกว่าโครงการหรือนโยบายอะไรที่ดี นั่นเป็นเหตุการณ์วันที่ 23 มิถุนายน 2475

ถัดมาวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ก็เกิดการยึดอำนาจขึ้น ในความเป็นจริง สยามประเทศ หรือประเทศไทยของเราก็เดินมาอีกทางหนึ่ง ซึ่งเกือบจะตรงกันข้ามกับสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคิดไว้ นั่นคือ เราเริ่มประชาธิปไตยระดับชาติด้วยการยึดอำนาจก่อน ใช้กำลังทหารเข้ายึดอำนาจจากผู้นำอย่างฉับพลันและได้ผล เราจึงสถาปนาประชาธิปไตยขึ้นจริงๆ ที่ระดับชาติ จากนั้นก็แผ่ลงมาที่ท้องถิ่น

ในระยะแรกช่วงปี 2476 แผ่ลงมาเร็วและแรง ตั้งเทศบาลขึ้นมาเป็นร้อยแห่ง จากนั้นมาค่อนข้างช้าและชะงักงัน ในความคิดของพวกเราที่ถูกสอนกันมาคือ ประชาธิปไตยไม่มีระดับ ประชาธิปไตยมีแบบเดียว ไม่มีประชาธิปไตยท้องถิ่นโดยเฉพาะ ถ้าท้องถิ่นจะเป็นประชาธิปไตย ก็หมายถึงว่ามีกำลังเลือกตั้งที่ระดับท้องถิ่น

ประชาธิปไตยของเราจึงมีแบบเดียวเท่านั้น คือ การเลือกตั้ง มีนักการเมือง การเมืองมีสภา มีฝ่ายบริหาร ถ้าเป็นส่วนกลางเรียกว่า สภาผู้แทนราษฎร แต่ถ้าเป็นท้องถิ่นเรียกว่า สภาท้องถิ่น สภาจังหวัด สภาเทศบาล ถ้าเป็นระดับประเทศ ผู้นำเรียกว่า นายกรัฐมนตรี ถ้าเป็นท้องถิ่นเรียกว่า นายกเทศมนตรี นายก อบจ. แต่ในความคิดของพวกเรา ประชาธิปไตยมีแบบเดียว

1. สำรวจทฤษฎีการเมือง แบบประชาธิปไตยตะวันตก

วันนี้ผมจะสำรวจทฤษฎีทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นทฤษฎีของตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ ไม่ได้หมายความว่าไม่สนใจทฤษฎีตะวันออก เนื่องจากความรู้ของผมจำกัดอยู่ในที่นี้ จึงขอเอาแต่ทฤษฎีตะวันตกมาพูด ซึ่งได้ให้แง่คิดเราเหมือนกัน

1.1 ประชาธิปไตยยุคกรีกโบราณ

เริ่มจากทฤษฎีกรีกโบราณ ประชาธิปไตยของกรีกโบราณไม่ใช่การเลือกตั้ง หากเป็นการปกครองตนเองของประชาชน ขออย่าคำว่า “ตนเอง” เป็น Self government democracy ความเป็นประชาธิปไตย คือ ประชาชนปกครองตนเอง ไม่ใช่การเลือกตั้ง ไม่ใช่การมีผู้แทนหรือผู้นำ ไม่ใช่ Good government แต่ว่าเป็น Self government เป็นสิ่งที่ดีเป็นการที่ได้ปกครองตนเอง ซึ่งค่อนข้างจะตรงข้ามกับความคิดของไทยหรือสยาม ที่เห็นว่า การปกครองคือ การที่คนอื่นมาปกครองเรา การที่ผู้มีอำนาจ ผู้มีคุณงามความดี ผู้ที่มีชาติตระกูลที่สูงส่ง ผู้ที่เป็นนักรบมาปกครองเรา ซึ่งเราเป็นคนธรรมดา เป็นผู้ย่อย การปกครองตนเองนั้น เราคิดว่าทำไม่ได้ สำหรับกรีกโบราณแล้วเขาคิดว่าทำได้ ซึ่งฝรั่งส่วนใหญ่ก็ไม่ได้คิดแบบกรีกโบราณ กรีกโบราณเป็นคนส่วนน้อยที่คิดอะไรแปลก

เมื่อประมาณ 2500 ปีที่แล้ว เมืองเอเธนส์เป็นเมืองที่สำคัญแห่งหนึ่งของกรีกโบราณ ซึ่งปัจจุบันเป็นเมืองหลวง ประชาชนมีการปกครองตนเองในความหมายที่ว่า ไม่มีนักการเมือง ไม่มีผู้แทนราษฎร มีแต่พลเมืองที่สามารถเข้าประชุมสภาได้ตลอด ใครก็เข้าประชุมได้ขอให้พลเมือง บางครั้งประชุมกันเป็นพันๆคน สภาพลเมืองมีอำนาจเหมือนกับสภาผู้แทนทุกวันนี้ ออกกฎหมาย รวมทั้งประกาศสงคราม และยุติสงคราม เวลาพวกเอเธนส์โบราณไปรบ ก็ไม่ใช่กษัตริย์สั่งให้ไป จักรพรรดิสั่งให้ไป แต่หากเป็นเพราะว่าเขาคุยกันแล้วคิดว่า ควรจะไปรบก็ไปรบ หรือคิดว่าจะสงบศึก เขาก็คุยกันว่าน่าจะสงบศึก

ในทางบริหาร กรีกโบราณในนครประชาธิปไตยใช้วิธีจับฉลาก ซึ่งคนไทยฟังเรื่องจับฉลากแล้วเห็นว่าเป็นเรื่องซ้ำชั้น แต่กรีกโบราณคิดว่าการเลือกตั้งเป็นการเข้าข้างคนเก่ง เข้าข้างคนดี เข้าข้างคนดัง กรีกโบราณเชื่อว่าต้องให้ออกาสคนจำนวนมากที่สุด เขาจึงใช้วิธีการจับฉลาก เขาไม่ได้วิตกว่าจะได้คนไม่ดี เพราะการที่เขาเผิกราษฎรหรือพลเมืองของเขาให้มีคุณภาพก่อนข้างดี ทำให้ใครก็ได้สามารถหมุนเวียนกันมาทำหน้าที่ฝ่ายบริหารในระยะสั้นๆ ประมาณ 1 ปี เป็นส่วนใหญ่

ฝ่ายตุลาการ เขาใช้วิธีจับฉลากเหมือนกัน โดยจะมีคณะลูกขุน เราอาจจะสงสัยว่า Self government เป็น Good government หรือไม่ กรีกโบราณไม่ได้ตั้งใจจะให้ เป็น Good government เขาทำ Self government เป็นหัวใจของเขา แต่บังเอิญ good ด้วย เพราะประชาชนพลเมืองเขามีคุณภาพ

1.2 ประชาธิปไตยยุคโรมันโบราณ

หลังจากยุคกรีกโบราณ ก็มาสู่ยุคโรมันโบราณ ซึ่งห่างกันไม่กี่ร้อยปีที่ผ่านมา ยุคโรมันโบราณ ประชาชนแบ่งออกเป็น 2 พวกคือ สามัญชนกับชนชั้นสูง ถ้าเป็นภาษาอังกฤษ สามัญชนเรียกว่า Plebian ชนชั้นสูงเรียกว่า Patrician แทนที่จะมีสภาเดียว เขามี 2 สภา คือ สภาสามัญ กับวุฒิสภา และมีผู้นำฝ่ายบริหารซึ่งเรียกว่า กงสุล (Consul) มาจากการเลือกตั้ง มาจากการแต่งตั้งของสภาสูงและวุฒิสภาเห็นชอบด้วย ส่วนใหญ่มี 2 คน ไม่มีให้มีคนเดียว

ส่วนพวกโรมันโบราณคิดต่างจากพวกกรีกโบราณอยู่ประการหนึ่งคือ คิดว่าการปกครองตนเองอย่างเดียวไม่พอ จะต้องสร้างคุณภาพของพลเมืองให้แก่พลเมืองด้วย จึงจะปกครองตนเองได้ และปกครองอย่างมีธรรม ปกครองอย่างมีหลักการ ปกครองอย่างมีสายตาวีไกล ฉะนั้นเขาจะเน้นเรื่องการสร้างคุณธรรมของความเป็นพลเมือง

หัวใจของประชาธิปไตย ไม่ว่าจะ เป็นแบบกรีกโบราณ หรือโรมันโบราณก็คือ Self government การที่ประชาชนปกครองตนเอง เคล็ดล็บอยู่ที่เขาเห็นว่า ประชาชนเป็นทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองในเวลาเดียวกัน แต่แบบสยามหรือของไทยเรา หรือของตะวันออก ส่วนใหญ่ประชาชนมีหน้าที่เป็นผู้ถูกปกครอง วิธีคิดแบบกรีกโบราณจึงเป็นข้อยกเว้นมากๆ โรมันโบราณก็รับความคิดกรีกมาระดับหนึ่ง ซึ่งก็จัดว่าเป็นข้อยกเว้นเช่นกัน เพราะฝรั่งส่วนใหญ่ไม่ได้คิดแบบนี้ ฝรั่งส่วนใหญ่คิดว่าต้องเป็นการปกครองโดยผู้ที่เหนือกว่าหรือแข็งแรงกว่า ปกครองผู้ที่ยอ่อนแอกว่า แต่กรีกโบราณนั้นย้ำว่า ความดีความงามทางการเมืองที่สำคัญที่สุดคือประชาชนเป็นผู้ปกครอง ยามใดที่ประชุมสภา ยามใดที่เป็นผู้บริหาร หรือ

ยามใดที่ไม่ได้ทำหน้าที่เหล่านั้น ก็เป็นคนทำหน้าที่ผู้ถูกปกครอง และสอนไว้ว่า คนคนหนึ่งต้องเป็นคนได้ดีทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง และตอนที่ถูกปกครองก็ต้องเป็นผู้ถูกปกครองที่ดี

แต่ประชาธิปไตยที่เราเห็นทุกวันนี้ เป็นประชาธิปไตยในยุคสมัยใหม่ เริ่มขึ้นในศตวรรษที่ 18-19 ซึ่งขณะนั้นเกิดข้อถกเถียงว่า ประชาธิปไตยซึ่งเดิมเป็นการปกครองในเมืองขนาดเล็ก มีคนไม่กี่หมื่นคน หรือว่าประมาณแสนต้นๆ จะกลายเป็นการปกครองระดับประเทศได้อย่างไร โดยกำลังจะเปลี่ยนลักษณะสังคม จากเดิมที่มีการปกครองเมืองเป็นการปกครองของประเทศ จากเดิมที่มีคนไม่กี่หมื่นไม่กี่แสน กลายเป็นคนหลายล้านคนได้อย่างไร นักคิดที่มีอิทธิพลจำนวนมากและเห็นว่า ควรจะเปลี่ยนจากการให้ประชาชนที่มีไม่มากนักแต่มีส่วนร่วมสูงมาก ให้กลายเป็นจำนวนคนที่มากมายมหาศาล แต่มีส่วนร่วมนิดหน่อย นั่นคือ ใช้เรื่องไปลงคะแนนเสียงเป็นหลัก จึงเรียกว่า เกิดประชาธิปไตยแบบเลือกผู้แทน ผ่านผู้แทน ภาษาอังกฤษเรียกว่า Representative government คงทราบกันดีอยู่แล้ว

1.3 ประชาธิปไตยยุคสมัยใหม่

1) นักคิดหรือผู้นำที่สนับสนุนการแปรเปลี่ยนจากประชาธิปไตยทางตรงเป็นการใช้อำนาจทางอ้อมผ่านผู้แทน ที่ให้เหตุผลสนับสนุนว่าควรจะเป็น Representative democracy ไม่ใช่ Self government democracy ซึ่งมีหลายท่าน ในที่นี้ขอยกตัวอย่างไม่กี่ท่าน ดังนี้

- **แมดดิสัน (Madison)** ซึ่งเป็นประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา รุ่นใกล้เคียงกับเจฟเฟอร์สัน เป็นนักคิดด้วย แมดดิสัน เชื่อว่า ถ้าทำประชาธิปไตยในเมืองเล็กๆ การทะเลาะเบาะแว้งจะหนักหน่วงรุนแรง เพราะรู้จักหน้าตาเห็นกันหมด ยากที่จะลื

ลืมนได้ แต่ถ้าประเทศเป็นขนาดใหญ่ ใช้การเลือกตั้ง ทำให้การเมืองห่างกันสักหน่อย ความขัดแย้งจะลดน้อยลง แมดดิสันเห็นด้วยที่จะต้องทำ Self government ให้เป็น Representative government

- **จอห์น สจิวต มิล (John Stuart Mill)** ยิ่งเห็นชัด เขาเชื่อว่า ประชาธิปไตยที่ระดับชาติ จะต้องทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมหมด ถ้าทุกคนมีส่วนร่วมหมดก็ไม่สามารถที่จะมีส่วนร่วมได้มากนัก จึงเป็นเรื่องชอบธรรมที่จะให้มีการเลือกตั้ง
- **มอสกา (Mosca)** เห็นว่า ในความเป็นจริงประชาชนที่เป็นทั้งผู้ปกครองในเวลาเดียวกันนั้น ไม่มี ความจริงของสังคมส่วนใหญ่ในโลกนี้คือ มีคนกลุ่มน้อยนิดเท่านั้นที่เหมาะสมที่จะปกครอง และคนส่วนใหญ่เหมาะที่จะถูกปกครอง ฉะนั้นอย่าไปคิดแบบพวกกรีกโบราณ เราแยกคนเป็นสองประเภทถือว่า เป็นเรื่องปกติ สำคัญว่าคนที่ปกครอง จะปกครองให้ได้อย่างไร
- **แม็กซ์ เวเบอร์ (Max Weber)** เชื่อว่า ประชาธิปไตยสมัยใหม่ เป็นเรื่องของทางเลือกผู้แทน หรือผู้นำที่จะมาทำหน้าที่แทนประชาชน ประชาชนไม่จำเป็นต้องมีส่วนร่วมอะไรมากมาย
- **ชุมปีเตอร์ (Schumpeter)** ซึ่งเป็นคนในศตวรรษ 20 นี้เอง เชื่อว่าประชาธิปไตยเป็นเรื่องที่ประชาชนไม่ใช่ไปมีส่วนร่วมด้วยตัวเอง แต่ว่าเป็นคน approve ความเห็นชอบของผู้นำ หรือผู้แทนก็เพียงพอแล้ว
- **เบเรลสัน (Berelson)** เป็นคนที่อยู่ในยุคใกล้ที่เราเข้ามาอีก ประมาณหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ยิ่งทำให้สรุปได้ชัดว่า ประชาธิปไตยแบบตะวันตก ไม่ว่าจะแม่แบบในอเมริกา หรือใน

อังกฤษ หรือในฝรั่งเศส พอไปทำการสำรวจประเทศเหล่านี้แล้ว ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยรู้เรื่องอะไรเลย จะไปโหวตผู้แทน ก็โหวตแบบงูๆ ปลาๆ บางประเภทก็โหวตตามพรรค ชอบพรรคเหลือเกิน เลือกที่ไรก็จะขอเลือกแต่พรรคนี้ นโยบายจะเปลี่ยนไปอย่างไร ผู้นำจะเปลี่ยนไปอย่างไร จะเลือกแต่พรรคนี้ ไม่ได้คิดอะไรที่เป็นเชิงเหตุเชิงผล แต่ทำไมประเทศเหล่านี้ถึงประสบความสำเร็จ ที่ประสบความสำเร็จ เบ เรลสัน บอกว่า ในระบอบประชาธิปไตยนั้น ประชาชนไม่ค่อยมีบทบาทอะไร มากสักเท่าไรเหว่ ถือเป็นเรื่องดี เพราะถ้าประชาชนเข้ามา มีบทบาทมากๆ จะยุ่งเสียเปล่า

ด้วยการถกเถียงแบบนี้ ทำให้คนไทยโดยเฉพาะคนรุ่นเราได้รับความคิดของ Representative democracy เข้ามา เรียงพูด ก็ยิ่งอนาถ เพราะเราเกิดมาคิดแบบเดียว ใครที่จะมาเสนออะไรประหลาด เรามักคิดว่าทำไม่ได้ พวกเราคิดว่า.....

- ประชาธิปไตยคือ ไม่มีทหารมาปฏิบัติ
- ประชาธิปไตยคือ มีการเลือกตั้ง
- ประชาธิปไตยคือ เสียงส่วนใหญ่เป็นคนปกครอง
- ประชาธิปไตยคือ การให้คนอื่นมาปกครองเรา
- ประชาธิปไตยคือ .....พูดไปกันเรื่อยๆ

2) นักคิดที่ยืนยันประชาธิปไตยแบบประชาชนปกครองตนเอง

เนื่องจากในประเทศตะวันตก มีคนคิดว่า ทำอย่างไรจะให้ Representative government กลับไปเป็น Self government จึงมีนักคิดที่จะกล่าวถึงต่อไปในที่นี้เป็นฝ่ายยืนยันว่า ควรจะทำประชาธิปไตยแบบประชาชนปกครอง

ตนเอง ประเภทที่เป็น Self government โดยทำการปกครองในพื้นที่ที่มีขนาดเล็ก มีความใกล้ชิดและสนิทชิดเชื้อกัน ได้แก่

- **ซาปาต้า (Zapata)** เป็นนักปฏิวัติชาวเม็กซิกัน กล่าวไว้ว่า เราไม่ต้องการผู้นำที่เก่ง ถ้าผู้นำที่เก่งจะทำให้ได้ประชาชนที่ไม่เก่ง ผู้นำที่ดี จะทำให้เกิดผู้ตามที่ไม่ดี เพราะฉะนั้นอย่าไปหวังพึ่งผู้นำเลย
- **จู เวเนล (de Jouvenel)** บอกว่า ถ้าประชาชนเชื่อเหมือนลูกแกะ มันจะไม่มีทางได้รัฐบาลที่เหมือนลูกแกะหรอก จะได้รัฐบาลหมาป่าต่างหาก นั่นหมายความว่า ทางออกไม่ใช่อยู่ที่ผู้นำ ทางออกอยู่ที่ว่าประชาชนต้องแข็งแรง ถ้าประชาชนแข็งแรงก็จะได้ผู้นำที่ไม่แข็ง แต่ถ้าประชาชนอ่อนแอ จะได้ผู้นำที่เป็นเหมือนหมาป่า ถ้าประชาชนไม่รู้เรื่องอะไร ก็จะได้ผู้นำที่หลอกลวง เป็นการย้ำให้เห็นว่า ประชาธิปไตยขาดประชาชนที่แข็งแรง และขาดประชาชนที่รู้เท่าทันหรือว่า กระตือรือร้น ไม่ได้ จะคิดแบบ เบ เรลสัน ไม่ได้
- **รุสโซ (Rousseau)** เป็นคนยุคก่อนปฏิวัติฝรั่งเศสเล็กน้อย เขาให้คำจำกัดความ ประชาธิปไตยว่า ต้องปกครองตนเอง ถ้าเอาคนอื่นมาปกครองแทนเรา ไม่ใช่การปกครองแบบประชาธิปไตย มันผิดโดยคำนิยาม ผู้นำของเรา ผู้แทนของเรา ทำหน้าที่อย่างมากเป็นเพียงผู้ช่วยเราเท่านั้น แต่ถ้าเราไม่ได้เข้าประชุมผ่านกฎหมายด้วยตนเอง ไม่ได้เข้าไปถกเถียงด้วยตนเอง จะบอกว่าเราเป็นประชาธิปไตยไม่ได้ เพราะเราไม่ได้ปกครองตนเอง จะเปลี่ยนประชาธิปไตยแบบปกครองตนเองไปเป็นการเลือกผู้แทน และมาทำอะไรแทนเรา ไม่ได้

- **มอง เตสกีเออ (Montesquieu)** เชื่อเหมือนรูสโซว่า ประชาธิปไตย คือ การปกครองเมืองขนาดเล็ก เอาใจใส่ ช่วยเหลือ สนับสนุนการทำงานในชุมชนนั้นๆ ฉะนั้นถ้าต้องการจะเป็นรัฐขนาดใหญ่ ให้ทำเป็นสมาพันธรัฐ หรือสหพันธรัฐ อย่าทำเป็นรัฐเดี่ยว ทำอย่างไรก็ตาม ที่จะต้องให้บทบาทของบ้านเมืองอยู่ที่ท้องถิ่น อยู่ที่พื้นฐาน

- **เดอ ต็อกเกอวิลล์ (De Tocqueville)** เป็นชาวฝรั่งเศสที่ไปศึกษาดูงานที่อเมริกา ได้เห็นการทำงานของชาวเมืองขนาดเล็ก ซึ่งมีคนไม่กี่พันคนในแถบ New England เขาประทับใจมาก เห็นคนอเมริกันแก้ปัญหาชุมชนด้วยตัวเอง เดอ ต็อกเกอวิลล์ บอกว่า เรื่องปัญหาของบ้านเมืองแบบนี้ ถ้าเกิดขึ้นที่ฝรั่งเศส รัฐบาลเป็นคนแก้ ถ้าเกิดขึ้นที่อังกฤษชั้นสูงเป็นคนแก้ แต่ที่อเมริกาชาวบ้านรวมตัวกันแก้ปัญหาด้วยตนเอง เดอ ต็อกเกอวิลล์ จึงเห็นว่า อเมริกาเป็นประชาธิปไตยขนาดใหญ่ที่ยังอยู่ได้

ประชาธิปไตยของอเมริกายังอยู่ได้ เพราะประชาชนมีสำนึกเรื่องการพึ่งตนเอง การเป็นตัวของตัวเอง ความกล้าที่จะทำอะไรด้วยตนเอง ความหยิ่งผยองของคนชั้นล่าง ถ้าเห็นเขาจนแล้วจะไปอุปถัมภ์เขา ไม่ได้ เขาไม่ยอมให้อุปถัมภ์ ฉะนั้น เดอ ต็อกเกอวิลล์ ได้เขียนหนังสือขึ้นมา ซึ่งให้ข้อคิดตรงนี้มาก

- **บุคชินส์ (Bookchin)** ยังมีชีวิตอยู่ อายุ 90 ปีว่า แม้เป็นคนร่วมยุคกับเรา แต่เขาเริ่มคิดถึงประชาธิปไตยเปลี่ยนไป เมื่อเห็นปัญหาของระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกผู้แทนมีปัญหา มากขึ้นทุกที บุคชินส์ เรียกการเมืองที่ทำกันอยู่ขณะนี้ ว่า

“การรัฐ” ส่วนการเมืองที่ทำในกรีกโบราณในอุดมคติเขาเรียกว่า “การเมือง” แต่ที่เขาทำกันอยู่เป็นการรัฐ ต้องใช้ผู้แทนทำ ต้องใช้ราชการทำ ต้องใช้ประธานาธิบดีทำ ต้องใช้นายกทำ รัฐมนตรีทำ แบบนี้เรียกว่า การรัฐ บุคชินส์ บอกว่าเราจะต้องสนใจการเมืองให้มากขึ้น ชาวบ้านเมืองจะอยู่ได้ด้วยเมืองไม่ใช่การรัฐ การเมืองในที่นี้หมายถึงประชาชนต้องมีบทบาท ต้องสนใจ ต้องกระตือรือร้น ต้องเข้าไปมีส่วนร่วม ประชาชนไม่ใช่เป็นเพียงผู้ถูกปกครอง ประชาชนต้องเข้าไปปกครองด้วย

- **มาเคียเวลลี (Machiavelli)** เรารู้จักเขาในฐานะผู้เขียนหนังสือเรื่อง “The Prince” แต่ที่จะพูดถึงต่อไปนี่ในฐานะผู้เขียนหนังสืออีกเล่มหนึ่งเรื่อง “The Discourse” ได้พูดถึงการที่คนจะปกครองตนเองนั้น ต้องฝึกความเป็นพลเมือง จะต้องเสียสละ จะต้องมีความกล้าหาญ จะต้องเสียสละให้บ้านเมือง

- **แมนสบริดจ์ (Mansbridge)** เป็นคนยุคปัจจุบันที่น่าจะยังมีชีวิตอยู่ พูดถึง Self government และเห็นว่าประชาธิปไตยขณะนี้ควรทำให้เป็นประชาธิปไตยแบบไม่เป็นฝักฝ่าย (Non-adversary democracy) ให้มากขึ้น คนอาจจะมีความคิดเห็นขัดแย้งกัน แต่ไม่ควรเอื้อให้เกิดเป็นขั้วเป็นฝ่าย หรือว่าเป็นปฏิปักษ์กัน แต่พยายามทำให้ผสมกลมกลืน มีความปรองดอง ซึ่งแมนสบริดจ์บอกว่า ทำได้เฉพาะการเมืองระดับเล็กๆ อย่างไม่เสียในระดับชาติคงต้องเป็น Adversary democracy แต่ในกรีกโบราณและในเมืองเล็กๆ ของอเมริกาแถบ New England ที่มีการเข้าไปทดลองจำนวนหนึ่ง คนในนั้นรู้สึกที่ว่า

การเมืองไม่ใช่เรื่องของการขัดแย้งหรือการแข่งขัน แต่เป็นเรื่องของการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ถกเถียงกัน เพื่อที่จะเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม แนวคิดนี้ทำได้เหมือนกัน ไม่ใช่ว่าทำไม่ได้

- **มาเรียน ยัง (Marion Young)** เมื่อสักสิบปีกว่ามานี้เกิดกระแสหนึ่งที่เรียกว่า Deliberative democracy คนไทยแปลว่า ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ คือไม่จำเป็นจะต้องมาโหวตเอาแพ้เอาชนะกัน ประชาธิปไตยไม่ใช่อย่างที่แต่ละคนคิดมาจากบ้านแล้วว่าจะโหวตใคร มาถึงแล้วก็หลับหูหลับตาโหวตเข้าไป แต่ประชาธิปไตยจริงๆ คุณภาพอยู่ที่การคุยกัน การถกเถียง ถกเถียงแบบที่เอาใจเขามาใส่ใจเรา ลองคิดแบบใหม่ ทั้งความคิดแบบเดิมบ้าง และถูกทั้งสองคนได้หรือเปล่า ถูกทั้งสองฝ่ายได้หรือเปล่า หรือพอพูดออกมาแล้วและสรุปออกมาแล้วเป็นความคิดที่ทุกคนยอมรับว่าดี แต่ไม่รู้เป็นความคิดของใครบ้าง เพราะผสมปนเปกันไปหมดและไม่ต้องใช้วิธียกมือให้มากนัก ใช้วิธีการที่ทำให้ทุกคนรู้สึกว่าคุณมีส่วนร่วมตรงนั้น สิ่งที่อยู่ออกมาเป็นความคิดร่วมกัน เป็นผลผลิตของความคิดร่วมกัน
- **เดวิด แม็ททิวส์ (David Mathews)** คนไทยรู้จักดี คือ เขาไปซื้อฝันความดั้งเดิมของสหรัฐอเมริกา ที่ เดอ ต็อกเกอวิลล์ (De Tocqueville) เคยพูดไว้และได้นำกลับมาใช้อีกครั้งหนึ่ง พยายามที่จะทำให้เทศบาลในเมืองของสหรัฐอเมริกาเป็นการปกครองตนเองของประชาชนให้มากขึ้น

- **เปทิส (Petits)** บอกว่า สิทธิเสรีภาพ ควรจะตีความเสียใหม่ ไม่ใช่หมายถึง การปลอดจากการรังควานของรัฐ ปลอดจากการยุ่งเกี่ยวของรัฐ มีความเป็นตัวของตัวเองตามแบบที่พวกเสรีนิยมให้คำจำกัดความไว้ แต่ควรจะตีความเสียใหม่ตามพวกสาธารณรัฐนิยม ที่กล่าวว่า การที่เราไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องของรัฐ เราไปมีบทบาท เราไปมีส่วนร่วม เราได้ทำอะไรด้วยตัวเอง ฟังรัฐบาล ฟังทางการให้น้อย นี่ต่างหากที่เป็นเสรีภาพ ไม่ได้หมายถึงเราจะอยู่ในโลกส่วนตัวของเรา รัฐบาลไม่เข้ามายุ่ง เราถือว่าคุณนี่ไม่ใช่เสรีภาพ หากแต่เราจะต้องเข้าไปทำเรื่องส่วนรวม เสมือนว่าเรื่องส่วนรวมเป็นเรื่องของเราด้วย

2. นัยต่อท้องถิ่นของไทย

จากทฤษฎีของกรีกและโรม และทฤษฎีของคนชั้นหลังๆ ที่คล้อยตามทฤษฎีโบราณของกรีกและโรม ผมคิดว่า ควรจะรื้อฟื้น Self government ขึ้นมา ซึ่งเป็น Spirit ของประชาธิปไตยแบบยุคดั้งเดิม แต่ถ้าเราจะอาศัย Representative government ขึ้นมาอย่างเดียว เวลานี้ไปไม่ไหวแล้ว ควรจะต้องทำอย่างไรให้คนมีความรู้สึก ว่าเรามีบทบาท มีสถานะ รัฐมีความผูกพันกับบ้านเมือง เราไม่รู้สึกแปลกแยกต่อบ้านเมือง แต่เราจะทำ Self government โดยทำเฉพาะในระดับท้องถิ่นให้เป็น Self government มากขึ้น ถ้าเป็นระดับชาติคงทำยาก ปล่อยให้เขาเป็น Representative government ต่อไป

เรื่องนี้จะมียุทธศาสตร์ท้องถิ่นของไทยมาก ตอนนี้องค์กรท้องถิ่นของไทยดีขึ้นกว่าเดิมมาก ประการสำคัญต้องเปลี่ยนแนวคิดใหม่ให้ท้องถิ่นเป็นประชาธิปไตยอีกแบบหนึ่ง ผมจะไม่เสนอไปจนถึงขั้นให้ยกเลิก อบจ. ให้ยกเลิกสภาท้องถิ่น เลิกไม่ได้ แต่ทำอย่างไรที่จะให้ท้องถิ่นเป็นที่ที่คนมีโอกาสจะทำงานมากขึ้น คนมีโอกาสจะเข้าไปดูแลเรื่องของบ้านเมืองมากขึ้น ร่วมคิดร่วมทำ และทำอย่างไรให้คนรักบ้านเมือง รักท้องถิ่น มีความรู้สึกเหมือนที่เรารักครอบครัวของเรา ท้องถิ่นควรจะเป็นครอบครัวที่ใหญ่ขึ้นกว่าเดิม ให้เหมือนท้องถิ่นธรรมดาที่มีความรัก มีความผูกพัน เหมือนกับ

เป็นเรื่องของเราเอง การเมืองระดับชาติอาจจะรู้สึกแปลกแยก แต่ท้องถิ่นควรจะต้องทำอย่างไรที่ไม่ไปเหมือนระดับชาติ อย่ายุติเปลี่ยนแบบการเมืองที่ระดับชาติ

ผมขอคำแนะนำว่า เราควรจะต้องศึกษาเรื่อง Self government และควรจะต้องรื้อฟื้น สำหรับประเทศไทยในความเป็นจริงไม่ควรจะเรียกว่า รื้อฟื้น เพราะว่าเราไม่ค่อยมี แต่ถ้าจะพูดรื้อฟื้นได้เหมือนกัน เพราะเดิมเราเคยมีการปกครองตนเองของชาวบ้านอยู่ สมัยที่เรามีหัวหน้าบ้าน สมัยก่อนเวลามีปัญหาในระดับตำบล หมู่บ้าน ก็ช่วยกันแก้ไข และลงไปทำอะไรมากมาย หัวใจแบบนั้น วิทยุณานเหล่านั้นต้องรื้อฟื้นขึ้นมา และบวกเข้ากับความคิดที่ว่า ประชาธิปไตยจริงๆ แล้วหมายถึง Self government ไม่ได้หมายถึง Representative government แต่ความจำเป็นที่จะต้องทำในสังคมที่ใหญ่มาก บางครั้งต้องใช้ Representative government ทำ ถ้าเราปล่อยให้ Representative government แต่ไม่มี Self government เลย ก็ไม่มีความรู้สึกที่ผูกพันกับส่วนรวม ผมขอเสนอแนะไว้ว่า ท้องถิ่นควรจะทำให้เป็น Self government democracy และผมเขียนไว้ในหนังสือ *แปรถิ่น เปลี่ยนฐาน*¹ ที่พิมพ์เผยแพร่แล้ว ว่าอย่าสนใจช่วยคนจนหรือคนชั้นล่างอย่างมั่งง่าย หากควรช่วยให้เขาพัฒนาตนเอง ปกครองตนเอง ให้เขาอาสาเข้ามาแก้ปัญหาท้องถิ่นชุมชนของเขาเอง ประเด็นหลังนี้สำคัญกว่ามาก

---

¹ หนังสือ *แปรถิ่น เปลี่ยนฐาน*: สร้างการปกครองท้องถิ่น ให้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย เขียนโดย ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ 1 สิงหาคม 2552

เรื่องนี้พูดแล้วยังต้องไปฟันฝ่าและทำอะไรอีกมาก ถ้าไม่ฟันฝ่า ไม่ทำอะไร เราก็ไม่ได้ empower (สร้างความเข้มแข็ง) ให้กับคนชั้นล่างเท่าที่ควร แต่เราเห็นใจเขา เราสงสารเขา อดช่วยเขาอย่างง่ายๆ เฉพาะหน้าไปก่อนไม่ได้ ถ้าเป็นนักการเมือง ส่วนใหญ่ก็อยากจะได้คะแนนเสียงจากเขาก็ช่วยเขาอย่างรวดเร็ว ง่ายตาย ส่วนเขาจะทำอะไรได้เอง เราไม่ค่อยสนใจตรงนี้เท่าไร แต่ ณ เวลานี้เรามีทฤษฎีอีกจำนวนหนึ่งแล้ว ที่จะเสริมสิ่งที่พวกเราคิด พวกเราทำกันมา ให้มีน้ำหนักมากขึ้น ทำมาแล้วมากด้วยหลายท่านเป็นผู้นำเสียด้วย ผมได้รับความรู้ แง่คิดทั้งหลายที่ท่านได้ทำมาแล้ว แต่วันนี้ผมขออนุญาตเสริมทฤษฎีบางอย่างเท่านั้น เพื่อเราจะไปทำต่อและทำด้วยความลึกซึ้งมากขึ้น

3. การเมืองพหุนิยมของอังกฤษ

ฟีกกิส ลาสกี เมทแลนด์ (Figgis, Laski, and Maitland) มองรัฐสมัยใหม่และเห็นว่ามันมีข้อบกพร่องอยู่ เพราะผูกขาดอำนาจสาธารณะไว้ที่รัฐเท่านั้น และเรียกอำนาจสาธารณะรัฐเช่นนั้นว่า”อธิปไตย” พวกเขาฟีกกิส ลาสกี เมทแลนด์ ซึ่งเรียกตัวเองว่า “พวกพหุนิยม” คนเหล่านี้เป็นชาวอังกฤษทั้งนั้น มองว่า การที่รัฐมาผูกขาดอำนาจสาธารณะไว้แต่ผู้เดียวทำให้การเมืองสมัยใหม่ไม่เป็นประชาธิปไตย แม้ว่าจะมีการเลือกตั้งก็ตาม แต่ไปละเมิดอำนาจของสังคมย่อย (Partial society) ซึ่งเคยมีเอกลิทธิอิสระในตัวเอง (Internal autonomy) ก่อนที่จะเป็นยุคสมัยใหม่ในประเทศตะวันตก เรียกกันง่ายๆว่า ยุคกลาง ยุคเรเนซองส์ ซึ่งรัฐในตอนนั้นเป็นเพียง First among equals คือ เป็นคนที่เท่าเทียมกันกับคนอื่น แต่ไม่ใช่เป็นนายของคนอื่น รัฐไม่ใช่เป็นนายของสังคม รัฐเป็นส่วนหนึ่งของสังคม แต่เป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ มีอำนาจค่อนข้างจะมากกว่าคนอื่น แต่ไม่ได้เป็นนายคนอื่น เวลานั้นยังมีแนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตย นั้นหมายความว่า รัฐในขณะนั้นได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสังคมย่อย ที่เรียกว่า Partial society

สังคมย่อย ได้แก่ สมาคมวิชาชีพ สมาคมนายช่าง สมาคมแพทยสภา ซึ่งเป็นตัวอย่างสังคมย่อยที่ดีในสมัยนั้น มหาวิทยาลัย สมาคมช่างทำนาฬิกาหรือกลุ่มนั้นกลุ่มนี้ ก็เป็น Partial society กล่าวคือ ก่อนเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ สังคมประกอบด้วย สังคมใหญ่ สังคมไม่ได้ประกอบด้วยปัจเจก ความคิดเรื่องปัจเจกเกิดขึ้นมากในสังคมยุคสมัยใหม่ เกิดจากการที่เราแยกเล็กเอกสิทธิ์และอิสระของ Partial society พระ เมื่อก่อนเป็น Partial society มีเอกสิทธิ์ที่จะจัดการเรื่องของตนเอง มหาวิทยาลัยก็เช่นกัน

ในอังกฤษเวลานั้น เล่ากันว่ามักจะมีสงครามระหว่าง town และ gown ซึ่ง town แปลว่า เมือง gown แปลว่า เสื้อครุย เช่น ใน Cambridge และ Oxford หลายครั้งนักศึกษากับอาจารย์ออกมากินเหล้านอกมหาวิทยาลัย และทะเลาะกับชาวเมืองต้อยตีกันชกกัน พวกอาจารย์กับพวกนิสิตนักศึกษาต้องพยายามหนีเข้าประตูมหาวิทยาลัยไปให้ได้ เพราะถ้าผ่านเข้าประตูมหาวิทยาลัยถูกจับจะใช้กฎหมายของมหาวิทยาลัย ถ้าเกิดถูกจับได้นอกประตูมหาวิทยาลัย จะใช้กฎหมายของบ้านเมือง คล้ายๆ เขตทหารห้ามเข้า

รัฐบาลจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับพระ สมาคมวิชาชีพ มหาวิทยาลัยต่างๆ เหล่านี้ ไม่ได้ ตัวอย่างเช่น ออกพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหิดลไม่ได้ กฎหมายของมหิดล ระเบียบของมหิดล มาตรฐานของมหิดล ISO ของมหิดล ต้องเป็นภายใน บทบาทของรัฐ เป็น First among equals รัฐไม่ใช่จะทำอะไรได้หมด ไม่ใช่ไปออกพระราชบัญญัติสงฆ์ แล้วเข้าไปจัดการสงฆ์ โดยไปบอกว่านี่เป็นพระ นั่นไม่ใช่พระ ไม่ได้ ต้องยอมรับในอำนาจสาธารณะของคนอื่นด้วย เรื่องเหล่านี้เราน่าหยิบเอามาใช้กับปัจจุบันได้พอสมควร

ในปัจจุบัน รัฐมีอำนาจครอบคลุมเหลือเกิน ซึ่งไม่เคยเป็นเช่นนั้นมาก่อน แต่ผมไม่ถึงกับเสนอว่าให้กลับไปเป็นยุคกลาง แต่ว่าทำอย่างไรรัฐจะ

ต้องรู้จักเคารพในเอกสิทธิ์และอิสระของกลุ่มสังคม เรื่องนี้จะไปได้ดีในความคิดเกี่ยวกับชุมชน หรือสิทธิชุมชนที่เขาพูดกันก็ได้ หรือจะมองทฤษฎีอีกแบบหนึ่งที่ว่า การเกิดยุคสมัยใหม่และทำให้สังคมเหลือแต่รัฐฝ่ายหนึ่งกับปัจเจกชนอีกฝ่ายหนึ่ง เพียงเท่านั้นไม่พอ จะต้องยอมให้มีสังคมย่อยที่มีเอกสิทธิ์อิสระ มีการฝึกฝน อบรม บ่มเพาะสิ่งต่างๆ ของตนเองได้เหมือนกัน จะทำให้รัฐลดการผูกขาดอำนาจสาธารณะลง ผมคิดว่าท้องถิ่นสามารถทำได้ รัฐส่วนกลางกำหนดอะไรได้ไม่มากนัก คงจะต้องลดบทบาทต่างๆ ต่อไป ผมขอให้คำแนะนำว่า

- องค์กรส่วนท้องถิ่นควรมีลักษณะเป็นภาคสังคมให้มากขึ้น ไม่ควรคิดว่าองค์กรส่วนท้องถิ่นเป็นรัฐขนาดย่อและขนาดย่อยไม่ควรคิดอย่างนั้น
  - ท้องถิ่นต้องเป็นชาวบ้านชาวเมืองให้มากขึ้น
  - ท้องถิ่นต้องไม่เป็นหลวง ต้องไม่เป็นราชการ
  - ท้องถิ่นต้องมีลักษณะบ้านๆให้มากขึ้น ต้องทำอะไรให้ดูไปแล้ว ไม่ใช่เป็นองค์กรภาครัฐมากนัก
- สิ่งเหล่านี้ จะทำได้หรือไม่ เป็นเรื่องที่จะต้องคิดกันต่อไป

Subsidiarity เป็นแนวคิดของคาทอลิก ของสันตะปาปาซึ่งจะไม่เอ่ยพระนามของท่าน คือท่านสอนไว้ว่า เราควรจะถือว่า อะไรก็ตามที่สังคมระดับล่าง สังคมระดับพื้นฐานทำได้ และสังคมที่อยู่สูงขึ้นไปมาแย่งทำ เป็นสิ่งที่ไม่น่าไป ไม่ควรทำอย่างนั้น ที่อยู่สูงกว่าเหนือกว่าแล้วไปแย่งคนที่อยู่พื้นฐานมาทำเป็นสิ่งที่ไม่ดี

เพราะฉะนั้น สิ่งใดที่ครอบครัวทำได้ต้องให้ครอบครัวทำ อย่าไปแย่งครอบครัวทำ อะไรที่ท้องถิ่นทำได้ ส่วนกลางต้องไม่ไปแย่งท้องถิ่นทำ

สังคมควรจะทำอะไรที่ครอบครัวทำไม่ได้เท่านั้น ถ้าอะไรที่ครอบครัวทำได้ สังคมอย่าเข้าไปยุ่ง ท้องถิ่นควรจะเข้าไปทำเฉพาะที่ที่คนท้องถิ่นทำไม่ได้ ด้วยตนเองเท่านั้น แต่ท้องถิ่นไม่ควรจะไปแย่งสังคม ไม่ควรจะไปแย่งชุมชน ไม่ควรจะไปแย่งสมาคมวิชาชีพทำ

ในขณะเดียวกัน ภูมิภาคหรือส่วนกลางไม่ควรไปทำอะไรที่ไปแย่งท้องถิ่นทำ เพราะไม่ดี เราควรจะถือหลักที่ว่า อะไรที่คนข้างล่างทำได้ คนพื้นฐานทำได้ ต้องให้เขาทำ เราเรียกว่า Subsidiarity ในประเทศไทยของเราไม่ค่อยได้ใช้หลักแบบนี้ หลักของเราคือ คนที่อยู่ใกล้ขีดปัญหาจะทำอะไรได้นั้น ขึ้นอยู่กับคนที่อยู่สูงขึ้นไปอนุญาตให้ทำ ฝรั่งเศสมองเราก็ว่าแปลกดี เราไปมองของฝรั่งเศสก็ว่าแปลกดี แต่ผมคิดว่าเราคงจะไม่เลือกที่จะเป็นไทยหรือเทศ เราควรคิดว่าอะไรที่ดี เราจะได้รับมาพิจารณา ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด

4. ท้องถิ่นเล็กสวยงาม

Small is beautiful ของชูมาร์กเกอร์ (Schumacher) สอนไว้ว่า อะไร ที่เล็กก็งาม อย่าไปบ้าคิดอะไรที่ใหญ่หมด ผมคิดว่า เราอยู่ในกระแส ทุกวันนี้ที่ว่า อะไรใหญ่ เข้าท่า เราไม่เคยคิดว่า อะไรใหญ่ ไม่ดี เล็กจะดี แต่ชูมาร์กเกอร์ซึ่งเป็นชาวอังกฤษคิดว่า ประเทศถ้าใหญ่เกินไป ก็ควรจะเล็กลง การแยกประเทศไม่ใช่เรื่องเสียหาย ประเด็นนี้ไม่ได้หมายถึง เรื่องสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ไม่แน่ อนาคตอะไรก็เป็นได้

ชูมาร์กเกอร์ บอกว่า ประเทศไม่จำเป็นต้องใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ เสมอไป เช่น สวิตเซอร์แลนด์ ในความเป็นจริงแล้ว ถ้าหากเอาส่วนที่มีคนพูดฝรั่งเศสไปรวมกับฝรั่งเศส เอาส่วนที่พูดภาษาเยอรมันไปรวมกับเยอรมัน ส่วนที่พูดอิตาลีไปรวมกับอิตาลี ประเทศก็หมด ก็ไม่มีสวิตเซอร์แลนด์ที่สวยงาม ท่านบอกว่าอังกฤษเวลานี้ ถ้าแยก Anglia ออกไป ถ้าแยก Wales ออกไป แยก Scotland ออกไป จะได้เมืองที่ใหม่ๆ มากอีก ท่านจึงเห็นว่าอย่าไปคิดเรื่องการทำให้ประเทศให้ใหญ่ขึ้นๆ คิดถึงเรื่องการแยกประเทศบ้าง ก็ดีเหมือนกัน

สังคมก็เช่นเดียวกัน อย่าไปคิดถึงสังคมใหญ่อะไรมากมาย คิดถึงการแยกสังคมให้เล็กลงด้วยก็ได้ ฉะนั้น ท้องถิ่นของเราก็ทำนองเดียวกัน ผมคิดว่าท้องถิ่นควรจะพยายามเติมอะไรให้กับชีวิตในปัจจุบัน อย่าคิดแต่

ใหญ่ๆ ท้องถิ่นต้องเพิ่มความเล็กลงไปให้เป็น option (ทางเลือก) หรือให้เป็น complementary (การเสริมซึ่งกันและกัน)

ถ้าต้องการจะมีรัฐขนาดใหญ่ให้ไปอยู่ที่ส่วนกลาง หรือส่วนภูมิภาค ถ้ารัฐขนาดเล็กหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดเล็ก อย่างเช่น กทม. ถ้าแยกออกเป็นโซน แยกออกเป็นหลายๆเทศบาล แยกออกเป็นภาคส่วน ผมเรียกว่าเป็น นคราภิบาล ก็น่าสนใจ กรุงเทพฯใหญ่ไปหรือเปล่า หรือว่าจะทำอะไรให้กรุงเทพฯ เล็กลงในแง่ที่ว่า ให้เขตมีบทบาทมากขึ้น ให้มีการประชุมของชาวเขต โดยเฉพาะให้มีการประชุมของชาวแขวงในบางเรื่องที่สำคัญ ทำอย่างไรที่จะให้เรื่องสำคัญๆ ลงไปที่ระดับเล็ก ความคิดแบบซูมาร์กเกอร์จึงน่าสนใจ

ในอเมริกา มีกระแสที่จะรักษาเมืองให้เล็ก ไม่ชอบเมืองขนาดใหญ่ หนีเมืองขนาดใหญ่ เมื่อก่อนนี่จะเป็นลักษณะหนีจากเมืองเล็กไปเมืองใหญ่ แต่ปัจจุบันมีคนหนีจากเมืองใหญ่และเมืองขนาดกลางมาอยู่เมืองขนาดเล็กมากขึ้น

5. ท้องถิ่นพอเพียง

เรื่องสุดท้าย **เศรษฐกิจพอเพียง** ซึ่งผมมีแนวคิดที่ว่า ท้องถิ่นไม่ควรคิดว่าตัวเองทำเศรษฐกิจในฐานะที่เป็นเศรษฐกิจย่อยของเศรษฐกิจชาติ ต้องคิดทำเศรษฐกิจที่จะทำให้ท้องถิ่นมีความพอเพียงและมีความรอบด้านมากขึ้น สำหรับเศรษฐกิจระดับชาติ หน่วยก็คือชาติ เศรษฐกิจระดับท้องถิ่น หน่วยคือท้องถิ่น แต่ท้องถิ่นนี้ไม่ใช่เป็นเพียงส่วนย่อย ท้องถิ่นจะต้องเป็นตัวของตัวเองที่ครบถ้วนเต็มตัวได้เหมือนกัน ถ้าพูดถึงระดับ อบต. อาจจะไม่เล็กเกินไป ขอพูดถึงระดับจังหวัด ถ้าเราถามผู้ว่าราชการจังหวัดว่า จังหวัดเจริญก้าวหน้าจะดูจากอะไร ท่านก็จะตอบแบบกลางๆ คือ น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีเงินใช้ ไร้โรคภัย ฝากสุขสมบูรณ์ แต่ถามว่าแล้วท้องถิ่นได้อะไร ขอยกตัวอย่างที่ชัดเจน เกษสมุยได้อะไรบ้างจากการที่สมุยเป็นชายหาดที่มีนักท่องเที่ยวมาจากทั่วโลก ผมคิดว่าสมุยไม่ค่อยได้อะไร โรงแรมเป็นของคนต่างถิ่นหมด แต่ว่าคนไทยในท้องถิ่นก็มีชีวิตธรรมดา เราน่าจะเพิ่มมุมมองเข้าไป ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจต้องดีสำหรับคนท้องถิ่นด้วย

และถ้าถามว่า การพัฒนาที่อุดรธานี ที่หนองคาย ดินนั้น ดินอย่างไร พอไปดูคนหนองคาย คนอุดรว่ามีรายได้จากอะไร สมมติ 99% มีรายได้จากการขายแรงงานระดับต่ำมากๆ แล้วมีอะไรที่ท้องถิ่นควรจะภูมิใจบ้าง

จะเห็นว่า ไม่มีอะไร เพียงแต่ว่าท้องถิ่นตรงนั้นมาเพิ่ม GDP ของชาติ และ ทำให้คนที่กรุงเทพฯ คนในเมืองอื่นๆ รอบๆ กรุงเทพฯ ดูดี แต่คนในท้องถิ่น ไม่ค่อยดี เราจะต้องเพิ่มมาตรการพัฒนาเข้าไป ว่าการพัฒนาต้องดีทั้งประเทศ และดีทั้งท้องถิ่นด้วย

ฉะนั้น อบจ. หรือ อบต. ต้องคิดว่า ในอนาคตท้องถิ่นของเรามี คนที่เป็นหมอมือมากพอหรือยัง เป็นนักเขียนมือมากพอหรือยัง เป็นอาจารย์ เป็นข้าราชการมือมากพอหรือยัง จังหวัดของเราทำไมถึงมีแต่คนขายแรงงานหมด ทำไมถึงมีแต่คนเป็นชวานาหมต ที่กล่าวอย่างนี้ไม่ได้พูดดูถูกอะไร ทั้งสิ้น เพียงแต่ให้เห็นภาพว่าท้องถิ่นควรจะมีความสมบูรณ์พอเพียงให้มากขึ้น ผมใช้คำว่าเศรษฐกิจพอเพียงในความหมายนี้ ไม่ใช่จะต้องพอเพียงเหนือความจนขึ้นมาทีเดียว แต่มีความหมายที่ว่าเราควรมีเศรษฐกิจที่มี สิ่งต่างๆ รอบด้านด้วย

เราทราบไหมเวลานี้ในอเมริกาเกิดกระแสอะไร? ที่เมืองพิตสเบิร์ก ตอนนี้มีแต่รถยนต์ สมัยก่อนเมืองนี้เป็นแหล่งเพาะปลูกที่ดีมาก เวลานี้ ดินที่พิตสเบิร์กไม่ได้ใช้เพาะปลูกแม้แต่ชนิดเดียว กลายเป็นโรงงานหมด เพราะเขากลับมามีคิดว่า พิตสเบิร์กควรมีเศรษฐกิจที่พอเพียงมากขึ้น พิตสเบิร์กควรมีสวนผัก ควรมีสวนผลไม้ ฉะนั้นเขากำลังแปลงพื้นที่ จำนวนหนึ่งให้เป็นสวนเพาะปลูกผลไม้ ทั้งๆที่ขายแล้วแพงกว่าไปซื้อที่ไกลๆ ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ตรัสว่า ไม่ต้องชนกันมาไกล ขนาดนั้น พิตสเบิร์กก็มองเห็นอยู่เหมือนกัน ในความเป็นจริง ชาวพิตสเบิร์ก ต้อง subsidies (อุดหนุน) ให้กับคนที่ปลูกพืช ปลูกผัก ปลูกผลไม้ที่นั่น เนื่องจากสวนผัก สวนผลไม้ทำให้ชีวิตของคนพิตสเบิร์กดีขึ้น ไม่ใช่ดีขึ้นมา เห็นแต่โรงงาน ดีขึ้นมาเห็นแต่สายพาน แต่ให้มีความรู้เรื่องเลี้ยงสัตว์ มีความรู้ เรื่องเพาะปลูก เด็กของพิตสเบิร์กจะได้มีความรู้รอบด้าน ทั้งนี้ทั้งนั้น

ชาวพิตสเบิร์กจำเป็นที่จะต้องอุดหนุนเกษตรกร เพราะชีวิตไม่ได้หมายถึง efficiency (ประสิทธิภาพ) อย่างเดียว แต่หมายถึงอะไรที่รอบด้านด้วย เด็กควรจะดีขึ้นมาแล้วได้สัมผัสต้นไม้ ได้สัมผัสสัตว์ ได้ไปดูว่าผักที่เรากิน สะอาดจริงหรือเปล่า ได้ทำอะไรในชีวิตที่รอบด้านมากขึ้น เรื่องนี้จึงเป็นหลัก เศรษฐกิจที่น่าสนใจ

6. บทสรุป

การปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งหมดที่กล่าวมา เป็นแนวคิดที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะสร้างการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยยึดความคิดตะวันตก 3 แนวใหญ่ๆ มาให้ นั่นคือ เราจะทำให้ท้องถิ่นเป็นประชาธิปไตยที่ประชาชนมีความเป็นเจ้าของ มีบทบาท มีความรักความผูกพัน

นอกจากนี้ เราพูดถึงเรื่อง Government ที่ผ่านมาจะด้วยเหตุใดก็ตาม ทำให้เราคิด แต่แบบ utilitarian คือพูดถึงประโยชน์ใช้สอย พูดถึงว่ารัฐบาลจะสร้างอะไร ทำอะไร แต่ว่าเราขาดด้านที่เป็นการสร้างความรัก ความผูกพัน และการสร้างการมีส่วนร่วม ซึ่งเราคิดถึงเรื่องต่างๆ เหล่านี้ น้อย

ดังนั้น ท้องถิ่นที่ผมกล่าวถึง จึงควรจะเป็นโรงเรียนให้คนไทยได้ฝึกตนเอง ได้เห็นปัญหาที่แตกต่างกว่าเดิม ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

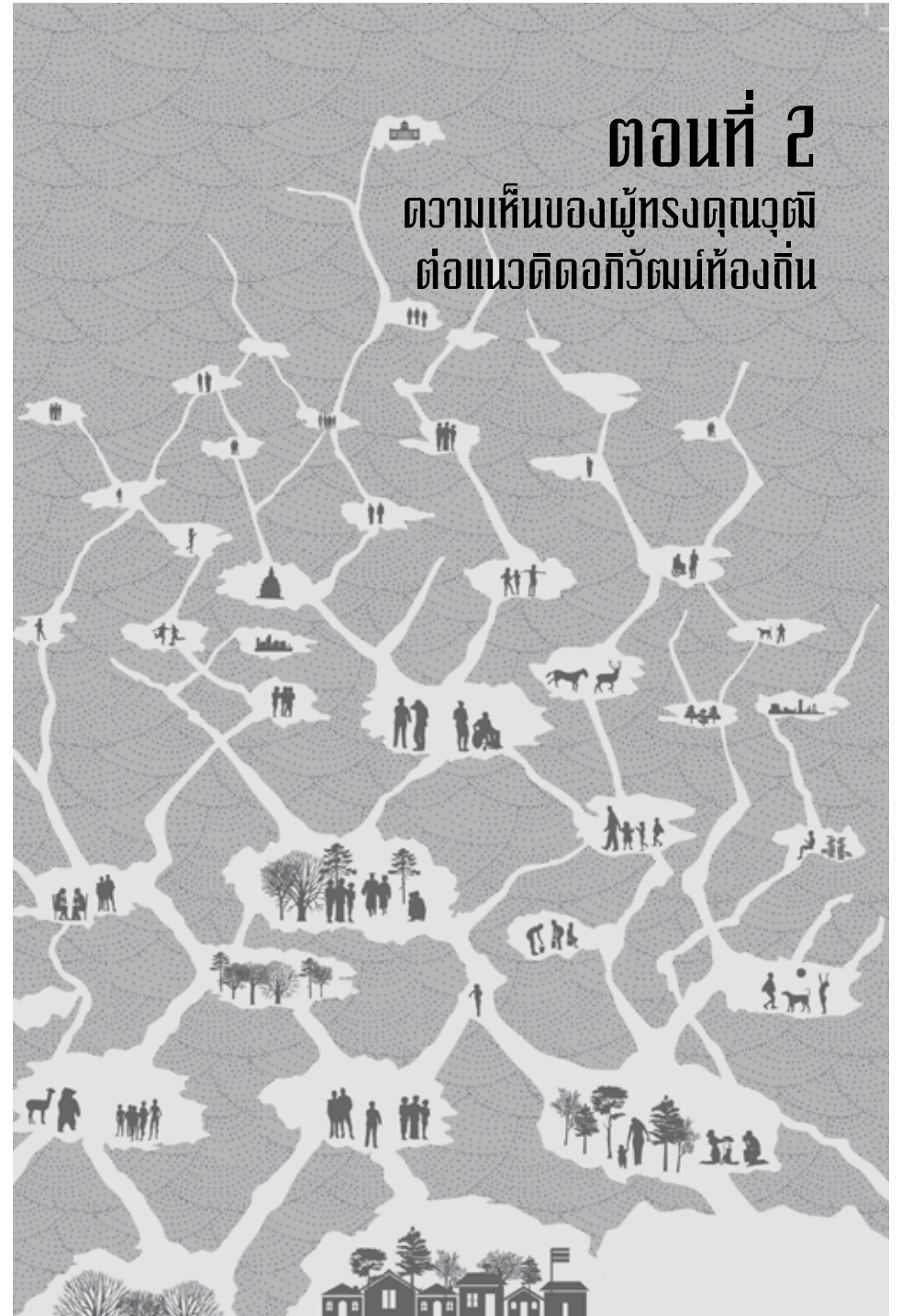
สำหรับด้านวัฒนธรรม เราจะต้องทำให้คนไทยมีความสมบูรณ์ ไม่ใช่คิดเพียงว่าเกิดในไทย แต่ต้องคิดว่าเกิดในท้องถิ่นด้วย ทำอย่างไรที่จะให้เรา รู้สึกว่าคนคนหนึ่งมิได้หลายเอกลักษณ์ ในด้านหนึ่งเราเป็นคนอีสาน เราภูมิใจ เรารู้เรื่องอีสานด้วย เราไม่ใช่รู้แต่เรื่องไทยที่เป็นของส่วนกลางเท่านั้น เพราะเราเป็นไทยและเราก็เป็นคนล้านนาด้วย เราเป็นไทยและ

เราก็เป็นคนปักษ์ใต้ด้วย เราไม่จำเป็นจะต้องทำให้เหลือเพียง หนึ่งเอกลักษณ์ สิ่งเหล่านี้จะหวังให้รัฐบาลทำ ก็หวังไม่ได้มาก แต่เราควรจะให้ท้องถิ่นทำ

โดยสรุป คือท้องถิ่นไม่ควรเลียนแบบส่วนกลาง ในทางการเมืองก็ไม่ควรเลียนแบบ ในทางเศรษฐกิจก็ไม่ควรเลียนแบบ ในทางวัฒนธรรมก็ไม่ควรเลียนแบบ การไม่เลียนแบบจะทำให้เรามีสองอย่าง แต่การเลียนแบบจะทำให้เราเหลืออย่างเดียว ดังตัวอย่างที่ผมพูดในตอนต้นว่า อย่าเป็นเพียงส่วนย่อย อย่าเป็นเพียงส่วนย่อย ต้องเป็นอีก breeding คืออีกชาติพันธุ์หนึ่ง อีกเบรนด์หนึ่ง ผมขอพูดสั้นๆ เท่านั้น

ตอนที่ 2

ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ
ต่อแนวคิดปฏิวัติท้องถิ่น

1. ดร.เสรี พงศ์พิศ

ขอบคุณ อาจารย์เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ที่ทำให้ผมฉลาดขึ้นอีกพอสมควร ถ้าได้ฟังคนที่รู้จริง พูดจากสิ่งที่เขาตกผลึก เราจะได้ความรู้มาก พระคุณากรบอกว่า เวลาจะหาคนไปสอนพวกที่จะเรียนวิชาพื้นฐาน ต้องเอาคนที่เก่งที่สุดไปสอน ต้องเก่งจริงๆ ถึงจะพูดได้ ไม่เช่นนั้น ก็จะไปห้องเป็นนกแก้วนกขุนทอง เพราะคนที่สอนเองนั้นไม่เข้าใจ

เริ่มต้นอยากจะให้ความคิดเห็นก่อน ผมเห็นว่า Small is beautiful เป็นเรื่องจริง เมื่อ 4-5 ปีมาแล้ว มีเจ้าชายของประเทศ ลิกเตนสไตน์ (Liechtenstein) ซึ่งเป็นรัฐที่เล็กที่สุดแห่งหนึ่ง ได้รับเชิญไปพูดที่มหาวิทยาลัยรามคำแหงกับนายประยงค์ รัตนรงค์ สองคนขึ้นเวทีด้วยกัน ผมจำได้ดีว่า เจ้าชายท่านนี้พูดเรื่องประชาธิปไตยได้ดีมาก ท่านตรัสว่า เมืองนี้มีรัฐธรรมนูญที่มีมาตราหนึ่งระบุไว้ว่า ถ้าชุมชนใดต้องการที่จะแยกตัวเป็นอิสระ ทำได้เลย ปรากฏว่าตั้งแต่มีรัฐธรรมนูญมาไม่มีใครอยากจะแยกออกไป เพราะว่ายู่ดีกินดีแล้ว จะแยกออกไปทำไม ผมคิดว่าสุดท้ายอดมากเลย เราน่าจะไปขอเอารัฐธรรมนูญฉบับนี้มาดูบ้าง

ผมกำลังจะโยนไปถึงเรื่องความเล็กกับเรื่องชุมชน เมื่อ 20-22 ปีมาแล้ว ผมทำวิจัยที่ คีร์วงค์ เราไปค้นประวัติศาสตร์กับชาวบ้านคีร์วงค์ พบว่า มีอายุ 200 กว่าปี เป็นไพร่หนีนายที่ถูกมอบให้ไปรบที่ไทรบุรี แล้วไม่ไป คนเหล่านี้หนีมาอยู่ที่เขาหลวง ซึ่งสวยงามเหมือนสวิตเซอร์แลนด์ เขาอยู่ที่นั่นอย่างพึ่งตนเอง เรียกว่า Self government และมีเครือข่ายเกลอเหนือ เกลอใต้ เกลอเล เกลอเขา และอยู่ได้ด้วยการเล่นเรือใบที่ปากพนัง เอาข้าวจากปากพนังมา ก็อยู่รอดได้ การศึกษาที่คีร์วงค์ในช่วงนั้น

ทำให้ผมได้พัฒนาวิธีการศึกษา อาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เรียกพวกนี้ว่า พวกที่มีแนวคิดแบบอนาธิปไตย

ผมจึงไปศึกษา ก็พบว่า อนาธิปไตยน่าสนใจมาก มีหนังสือที่เขียนเกี่ยวกับเรื่องนี้ชื่อ I am Christianity เป็นเรื่องตั้งแต่ยุคกลางในยุโรป และนำมาวิเคราะห์ให้เห็นว่า Self government ของชุมชนเป็นเรื่องใหญ่มาก ผมจึงเข้าใจว่า Christian communities (ชุมชนคริสเตียน) ตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์คงเป็นอย่างที่ว่านี่จริงๆ ชุมชนคาทอลิกที่อยู่กับมิชชันนารี เป็นคนกลุ่มน้อยที่ไม่ใช่ไทย เป็นจีน โปรตุเกส หรือ ญี่ปุ่น อยู่ที่วัดกุฎีจีน วัดที่ซานตาครุส หรือที่วัดอัสสัมชัญ วัดสามเสน วัดเขมร ซึ่งเป็นที่อยู่ของท่านปาลากัว รัชกาลที่ 4 เป็นพระสหาย คนเหล่านี้เขาอยู่แบบพึ่งตนเอง แม้ว่าเป็นคนที่อยู่ใต้การปกครองของมิชชันนารี ของบาทหลวง ผมไปพบคนลักษณะนี้อีกครั้งหนึ่งที่ลาตินอเมริกาและที่ฟิลิปปินส์ เขาทำการพัฒนาตนเองแบบ Self government โดยเอาความเป็นชุมชนคริสเตียนเป็นพื้นฐาน เพื่อให้ผู้คนได้ปกครองตนเอง ได้พึ่งตนเองและมีศาสนาเป็นตัวเชื่อม

ผมจึงคิดว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ ไม่ว่าจะ เป็นอุดมการณ์ศาสนา หรือว่าจะเป็นอุดมการณ์อะไรก็ตาม แต่สิ่งที่ผมเห็นที่คีร์วงค์ ที่อินแปง หรือที่ไม้เรียง เป็นอุดมการณ์ท้องถิ่นที่แตกต่างออกไป ไม่ใช่ศาสนาแบบที่กล่าวนี้ แต่เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาของการพึ่งพาอาศัยกันของคนในอดีต ที่จะจัดการกับเรื่องการกิน การอยู่ การพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งเป็นแบบอย่างของคนในอดีต สืบทอดในรูปแบบที่ต่างกัน ทำให้อยู่ได้ โดยไม่ได้สนใจกับอำนาจรัฐมากนัก คุณจะอยู่จะไปก็ช่างคุณ พวกผมจะอยู่อย่างนี้ ไม่ได้แปลว่าเขาปฏิเสธอำนาจรัฐ แต่เขาเป็นตัวของเขาเอง สิ่งที่สำคัญคือ จะเห็นความ

ชัดเจนในการที่ชุมชนจะจัดการตนเองอย่างไร จึงจะสามารถอยู่ได้ ผมเชื่อว่าถ้าไม่มีการเรียนรู้ ไม่มีการฟื้นฟูสำนึกในท้องถิ่น ไม่มีการค้นพบทุนที่มีอยู่ โดยเฉพาะทุนทางสังคม ทุนทางปัญญา ทุนทรัพยากรที่มีอยู่ ไม่มีทางที่จะหลุดพ้นจากการครอบงำ ซึ่งเป็นเรื่องยิ่งใหญ่มากในปัจจุบันนี้ การครอบงำของทางราชการ การครอบงำของธุรกิจ การครอบงำทางการเมือง การครอบงำทั้ง 3 ส่วน นี้ กระตุกกระตักไม่ได้เลย

ฉะนั้น ทำอย่างไรเราจึงจะทำให้เกิดการเรียนรู้ การตื่นขึ้นมาของผู้คนที่เราจะปกครองตนเอง เหมือนกับที่เกิดขึ้นหลายแห่งในขณะนี้ ผมคิดว่ามีรูปแบบที่หลากหลายมาก เรื่องนี้เป็นสาเหตุที่ผมได้เรียนคุณหมอบริเวณคุณหญิงสุพัตรา และอีกหลายๆ ท่านว่าผมมีความคิดอยากจะทำเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งขึ้นมา ผมได้เชิญประมาณ 20 กว่าเครือข่ายใหญ่ๆ มาประชุมปรากฏว่าคุยกันสองวัน เล่าเรื่องประสบการณ์อย่างเดียวกันแล้วไม่หมดรู้สึกได้ว่ามันร่ำรวย หลากหลาย เต็มไปด้วยประสบการณ์ที่ดี และรู้สึกว่าพลังในชุมชนมีมาก เพียงแต่เราจะทำอย่างไรให้เกิดเครือข่าย และที่สำคัญที่สุด จะต้องทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ และเครือข่ายที่ทำให้เขารู้สึกว่าเขาสามารถที่จะเชื่อมโยงต่อกันได้ ในระยะยาวจะได้กลายเป็นเรื่องของนโยบายสาธารณะ หรือที่เราเรียกว่า Advocacy มีการเชื่อมโยงกัน และเกิดพลังทางสังคมขึ้นมา

ในด้านหลักแล้ว เครือข่ายหมายถึง การเชื่อมโยงของกลุ่มเล็กๆ ที่ดูแลตนเอง เป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน แต่เขาสามารถที่จะเชื่อมโยงและร่วมมือกันได้

ผมคิดว่าเราควรทำสองอย่างต่อไปนี้ให้ได้ ได้แก่

ประการที่หนึ่งคือ ทำให้ชุมชนข้างล่างสามารถที่จะดูแลตนเองได้มากกว่านี้

ประการที่สองคือ สามารถจะมีเครือข่ายท้องถิ่นระดับประเทศได้แล้วพลังจะเกิด

ประเด็นนี้ เป็นความตั้งใจของผม ซึ่งผมเรียนคุณหมอบริเวณว่า ก่อนตายอยากจะทำได้อีกสักเรื่อง ในความหมายที่ว่าสามารถที่จะทำให้เห็นรูปร่างของบุคคลที่จะดูแลตนเอง สามารถที่จะมีเครือข่ายและมีพลังขึ้นมาได้ สำหรับประเทศไทยน่าจะเป็นความหวังอยู่ เพื่อที่จะให้เกิดการต่อรองหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมา ถ้าชาวบ้านอ่อนแอ ผู้นำก็เป็นหมาป่า ถ้าผู้นำเป็นแกะ ชาวบ้านก็เป็นหมาป่า ผมเห็นด้วย ถ้าประชาชนแข็งแกร่ง การปกครองนั้นก็ง่าย การครอบงำก็จะยาก ถ้าประชาชนมีความรู้ก็จะไปกดขี่ข่มเหงเกิดขึ้นไม่ได้เลย

ดังนั้น จะเห็นว่า ถ้าไม่เห็นความสำคัญเรื่องนี้ ก็ไม่รู้ว่าจะปฏิรูปการศึกษา หรือปฏิรูปอะไรในนโยบายระดับชาติที่เป็นอยู่ได้มากนักน้อยแค่ไหน เรื่องท้องถิ่นนี้สำคัญ ซึ่งจะช่วยให้ระดับชาตินั้นเข้มแข็งขึ้น ไม่เช่นนั้นแล้วก็จะได้คนประเภท ที่เป็นแบบผู้ใหญ่โหดขี้ขลาด ประยงค์ รณรงค์ วิบูลย์ เข็มเฉลิม ซึ่งนับคนได้เลย มีเพียงหนึ่งเดียวในประเทศไทย ทำอย่างไรจะให้มันทั่วประเทศ ทำอย่างไรจะให้มันนโยบายที่จะให้คนเล็กๆ ชุมชนเล็กๆสามารถที่จะเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ถ้าเรายกระดับการศึกษาในท้องถิ่นขึ้นมา ให้คนได้เรียนรู้ ได้พึ่งพาตนเองให้มากกว่านี้ จะทำให้เป็นไปได้ยากมากที่จะไปครอบงำความรู้ และปัญญาของคนในท้องถิ่น

ด้วยเหตุนี้ ผมจึงทำมาตลอดชีวิต โดยมีจุดมุ่งหมายว่า จะทำอย่างไรให้ผู้ที่อยู่ในท้องถิ่น มีโอกาสได้เรียน เขาจะได้ไม่ต้องไปทิ้งถิ่น เพื่อให้เขาเป็นกำลังสำคัญในการทำให้ชุมชนมีพลังที่จะดูแลตนเอง เป็นพลังที่เป็นปัญญาชนชาวบ้าน หรือเป็นผู้นำทางปัญญาท้องถิ่น ผมก็ตั้งใจที่ได้ฟังวันนี้ และหวังว่า อาจารย์เอนก จะมาช่วยผมบ้าง

2. รองศาสตราจารย์ ดร.วรากรณ์ สามโกเศศ

ต้องขอบคุณ อาจารย์เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ที่ได้ให้ความรู้มาก ทำให้ได้แง่คิดต่างๆ เพิ่มเติม การประชุมนี้ถือว่าเป็นห้องเรียนที่สำคัญ ได้รับความรู้มากกว่าไปอ่านหนังสือเองมากมาย

ผมเห็นด้วยกับ Self government democracy แต่มี 2 ประเด็นที่เป็นปัจจัยลบ ซึ่งจะทำให้การยอมรับ Self government democracy ลำบาก ต้องมีการแก้ไขใน 2 ประเด็นนี้ คือ

ประเด็นที่หนึ่ง รัฐไทยระแวงความเป็นตัวของตัวเองในท้องถิ่นมาก เราดูได้จากประวัติศาสตร์ในรัชกาลที่ 7 ตั้งแต่ครุภาควิชาชีพที่อยู่ทางภาคเหนือ เป็นพระที่คนนับหน้าถือตา พอท่านเดือดร้อนแล้วต้องถูกสอบสวน มีคนพามาที่กรุงเทพฯ กลายเป็นเรื่องเล่ายาว นอกจากนี้ ผมเคยทำงานวิจัยให้กระทรวงมหาดไทยเมื่อ 20 กว่าปีมาแล้ว ในเรื่องการพัฒนาเมืองหลัก เขียนคำว่า “รัฐบาลท้องถิ่น” ลงในเอกสารไม่ได้ ต้องเขียนว่า “หน่วยราชการปกครองส่วนท้องถิ่น” ผมรู้สึกว่ามีคามระแวงในสังคมไทยมาก คำพูดของ อาจารย์เสรี ที่บอกว่าเชื่อมโยงกับ Anarchism (ลัทธิอนาธิปไตย) ผมเห็นว่ามีคามชัดเจนมาก คนไทยกลัวรัฐไทย และผมได้ยินผู้ใหญ่เมื่อไม่นานมานี้ พูดกันว่า กลัวมากเรื่องล้านนาจะแยกตัวไปเป็นประเทศ คิดอะไรประหลาดขนาดนี้ ผมก็ไม่เข้าใจ ถ้าเราจะพูดว่าปกครองตนเอง ผมสงสัยว่าคำนี้อ่อนไหว (sensitive) มาก

ประเด็นที่สอง ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่เป็นตัวลบต่อการที่จะมี Self government democracy คือในสังคมของเรายังมีเรื่องการคาบเกี่ยวของเชื้อชาติอยู่ มีตัวอย่างสมัยที่หลวงวิจิตรวาทการกำลังจะสร้างชาตินิยมนั้น ได้มีการติดตามดูว่า มีคนไทยแท้ มีคนเชื้อชาติไทยหรือไม่ใช่

ไทยด้วย และผมยังเห็นแบบฟอร์มราชการมีอยู่ไม่น้อยที่ทำให้เติมว่าเชื้อชาติ..... สัญชาติ..... ซึ่งวิธีคิดนี้โบราณมาก ผมเอaling ที่ อาจารย์เสรี เขียนในหนังสือพูดเกี่ยวกับคนเยอรมัน ที่เรียกว่า คนชาติเดียวกัน เพียงแต่ว่าใครมาถึงก่อนกัน ผมได้เล่าให้กับคนในท้องถิ่นหลายแห่งที่ผมไปทำงานกับกระทรวงศึกษาธิการ ผมพูดกระจายเสียงในหมู่บ้าน ว่าคนไทยทุกคน ไม่มีคนไหนไม่ใช่คนไทย ท่านจะพบว่าคนในท้องถิ่นภาคอีสาน ภาคเหนือ หรือภาคกลาง ทุกหมู่บ้านที่ท่านไป จะเห็นคนที่หลากหลายวัฒนธรรมมาก ไม่ว่าจะคนไทยทรงดำ ไทยซ่ง ชนกลุ่มน้อย มากมายมหาศาล ผมสังเกตดูคนเหล่านี้แล้ว เขามีปฏิริยามาก ผมยืนยันได้ว่าทุกคนเป็นคนไทย เพียงแต่ใครมาถึงแผ่นดินนี้ก่อนกันเท่านั้นเอง ความเป็นไทยไม่ใช่อยู่ที่เชื้อชาติ คนจีน คนญี่ปุ่น คนอเมริกัน คนอังกฤษ มีมากมาย ไม่มีคนชาติไหนที่ define (นิยาม) ตัวเชื้อชาติอย่างเดียว หรืออาหารแบบเดียวกัน วัฒนธรรมแบบเดียวกัน หากคนอื่นได้ยินเรื่องอย่างนี้ เขาคงจะตกใจกันหมด ทุกคนเป็นคนไทยกันหมด เพียงแต่ใครมาถึงแผ่นดินนี้ก่อนกัน แต่ผมเข้าใจว่าในสังคมไทย เรายังยึดถือกับความเป็นคนไทย ว่ามีคนไทยแท้และมีคนไทยไม่แท้อยู่ ซึ่งผมก็ยังไม่เคยเห็นมีใครเป็นคนไทยแท้สักคน ดูในประวัติศาสตร์ทุกคนล้วนผสมกันมาเต็มไปหมด ตั้งแต่ชาติไหนๆ รวมทั้งต่างประเทศด้วย

ถ้าเราไม่ทำให้สองเรื่องนี้ชัดเจน เพื่อให้สังคมเข้าใจ ผมเชื่อว่าเวลาที่เรารู้ถึงเรื่องของ Self government democracy หรือการปกครองตนเอง เกรงว่าจะเป็นเรื่องที่อ่อนไหว และเอาชนะใจของเขาเหล่านี้ได้ยาก แม้แต่ปัจจุบันนี้ เรามองไปทั่ว จะเห็นคนพูดจาทำนองนี้อยู่ตลอดเวลา เรื่องของท้องถิ่นยิ่งอ่อนไหวมาก โดยเฉพาะทางใต้และลามาถึงอีสานด้วย ทุกวันนี้แม้แต่พระรูปใดเป็นที่ยอมรับมากๆ ของชาวบ้าน และไม่เป็นที่ยอมรับ

ของทางการ ผมเชื่อว่ามีความระแวงเกิดขึ้น เรื่องนี้ยังเกิดได้ในสมัยปัจจุบัน ทำอย่างไรจึงจะให้สังคมเข้าใจสองประเด็นนี้ได้ดียิ่งขึ้น ผมเชื่อว่าจะทำให้ข้อเสียของ อาจารย์เอนก ที่ผมเห็นด้วย เกือบ 100% อัจฉริยะมาก เป็นจริงขึ้นมา

3. ศาสตราจารย์ ดร.มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด

สิ่งที่ อาจารย์เอนก เหล่าธรรมทัศน์ พูดมาโดนใจมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่ว่าไม่ควรผูกขาดอำนาจสาธารณะ

จริงๆ แล้ว ประเด็นนี้กำลังเกิดขึ้นกับเรื่องสิ่งแวดล้อม ดังตัวอย่างคดีมาตาพูด คิดว่าจะเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญเรื่องสิ่งแวดล้อมของไทย เป็นกรณีชัดเจนนว่า แม้รัฐจะมีนโยบาย มีแผนปฏิบัติการ สามารถดลมลพิษในมาตาพูดได้แล้ว แต่ประชาชนบอกว่า เขาไม่เอา เขาจะต้องให้ประกาศเป็นเขตควบคุมมลพิษให้ได้ เขาไม่ยอมรับอีกต่อไปแล้ว คำถามมีอยู่ว่า ทำอย่างไรจะไม่ให้ปัญหาต่างๆ ขึ้นอยู่กับคนกลุ่มเล็กๆ กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ทำอย่างไรถึงจะทำให้รู้สึกว่าเป็นการทำหาย ในขณะที่เดียวกัน การที่เราไปสนับสนุนสร้างความเข้มแข็งให้ (empower) คนเหล่านี้แล้ว การทำงานของพวกเขาไม่ควรถูกมองว่าเป็นการทำหายด้วยเช่นกัน ในที่สุดเราจะพึ่งคนคนหนึ่งไม่ได้ ต้องพึ่งกลไกและระบบ

เรื่องที่สอง ที่ อาจารย์เอนก พูดถึง Self government ดิฉันคิดว่าเมืองไทยมีมานานแล้ว แต่เราไปเรียกว่า Self reliance ภาคเหนือมีเหมือนฝ่ายเป็นระบบ Self government เขาทำอย่างนี้มานานแล้ว แต่ นโยบายประชานิยมทำให้คนเหล่านี้อ่อนเปลี้ยลง ทำให้ประชาชนกลายเป็นผู้รับ คำถามคือในทางรัฐศาสตร์จะแก้ปัญหานี้อย่างไร ในด้านเศรษฐศาสตร์

จะมองว่า ถ้ามีประชานิยม วิธีแก้คือ เราไม่ให้มีประชานิยม เราให้มีรัฐสวัสดิการแทน เพื่อให้ระบบของรัฐไปเกื้อหนุนประชาชน ทำให้แต่ละคนไม่พยายามที่จะไปหาเสี่ยงให้ตัวเอง สำหรับในทางรัฐศาสตร์นั้นมองอย่างไร

4. ดร.ซิงชัย หาญเจนลักษณ์

ผมคงอยู่ในฐานะที่ไม่เหมือนใครในที่นี้ ผมเป็นตัวแทนภาคเอกชนในที่นี้ ภาคเอกชนอาจจะเป็นที่รังเกียจแก่พวกประชาคมว่า เป็นพวกหาแต่เงิน แต่ผมเป็นลูกศิษย์อาจารย์หมอประเวศเหมือนกัน ที่คุยกันนี้ ผมเห็นว่าเป็น Utopia (ดินแดนในอุดมคติ) ใครๆ ก็คงอยากจะทำอย่างนี้ แต่ต้องดูเรื่องกระบวนการทำงานว่าจะไปถึงตรงนั้นได้อย่างไร ที่สำคัญเราต้องดูเรื่องกระบวนการ ผมพูดตรงๆ เลยว่า ถ้าจะขยายความเข้มแข็งของชุมชนอย่างที่เป็นอยู่ทุกวันนี้จะเข้าไปใหม่ ผมก็จะเจอแต่ผู้ใหญ่โซคซัย ถ้าไปไหนผมสามารถจะโคลนนิ่ง (Cloning) ผู้ใหญ่โซคซัยได้ ก็จบ แต่ว่าโคลน (Clone) ไม่ได้ ต้องสร้างขึ้นมา ผมคิดว่า

ประการแรก ต้องดูที่ระบบ เราต้องยอมรับว่าเรื่องระบบการเมือง เรื่องราชการ ถึงไม่ดี แต่ต้องยอมรับ ต้องทำให้ได้ เพราะเป็น necessary evil (ความชั่วร้ายที่จำเป็น) เราจำเป็นต้องอยู่กับมัน เราต้องเข้าไปแก้

ประการที่สอง ชุมชนจะต้องดูว่า จะทำอย่างไรถึงจะขยายออกไปได้ ถ้าชุมชนดีขึ้นมาแล้ว เหมือนที่คุณหมอสุภกรถามว่า ทำอย่างไรถึงจะขยายไปได้ เราต้องยอมรับว่า ตอนนี้อยู่ในภาคเศรษฐกิจเปิด ถ้าเศรษฐกิจเปิด แขนงอนปัญหาก็จะมากมาย แต่จะเป็นปัญหาที่ว่าเราเจอแล้วมันจะหายไป หรือเราไม่ต้องพูดถึงแล้วมันจะหายไป ความจริงมันไม่หาย ฉะนั้นเราต้องจัดการให้ได้

อาจารย์เอนก เขียนถึง Small is beautiful เรื่องนี้เกิดขึ้นช่วง ไทน์ และเขียนในประเทศอะไร ผมคิดว่าเหตุการณ์ปัจจุบันเปลี่ยนไปหมดแล้ว เรื่องโลกาภิวัตน์ต่างๆ ก็เข้ามา ผมไม่ได้บอกว่าโลกาภิวัตน์มีอยู่ตรงนั้นแล้ว แต่เราจะทำให้หายไปไม่ได้ ประเด็นนี้ต้องยอมรับ ประเด็นนี้เป็นสมมติฐานที่ต้องยอมรับว่า เราจะจัดการกับพวกนี้อย่างไร ทางภาคประชาสังคมต้องเปิดรับ

ผมหนึ่งอยู่ในสภาพการคำ พยายามพูดกับภาคเอกชนว่า เราต้องคุยกับภาคประชาสังคมมากขึ้น ต้องทำเรื่อง CSR เรื่องอะไรต่างๆ ต้องก้าวไปอีกระดับ ถึงจะได้เกิด

นอกจากนี้แล้ว จะทำอะไรถึงจะเกิดเครือข่ายขึ้นอีก ไม่ใช่มีแต่เฉพาะเครือข่ายระดับชุมชน แต่ต้องมีระดับชาติด้วย ถ้าไม่ทำอย่างนั้น ก็คงอยู่อย่างนี้เป็นกรณีศึกษาไป ซึ่งจะขยายออกมาไม่ได้ เครือข่ายระดับชาติก็ต้องดึงพวก private sector (ภาคเอกชน) เข้ามา ไม่มีทางเลือก คุณไปแยกสังคมออกจากเศรษฐกิจไม่ได้ มันรวมกันอยู่

จริงๆ แล้ว ชุมชนต้องมีกินมีใช้ แม้เราไม่ไปดูข้างนอก ซึ่งเป็นเศรษฐกิจเปิด ต่างชาติก็เข้ามา เรื่องนี้เห็นได้ชัด ผมถูกฟ้อง เรื่องคำปัสสิก เทลโก้ฟ้องพันล้านบาท ธุรกิจอย่างนี้เข้ามา เราไปห้ามไม่ได้ เราไปห้ามอังกฤษก็เล่นงานเลย เขาไปฟ้องนายๆ ของเรา เนื่องจากเราเป็นเศรษฐกิจเปิดเต็มตัว ชุมชนจะต้องเข้าใจพวกนี้ ไม่ใช่ว่าปิดไปเลยไม่ยอมรับรู้ ไม่ได้ ต้องหาวิธีการที่จะจัดการกับมัน พวกนี้ก็เหมือนมิด ใช้ฆ่าคนก็ได้ ใช้ทำอาหารก็ได้

5. ดร.สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์

วันนี้ผมได้ข้อคิดมาก และมีความประทับใจในความคิดของ อาจารย์เอนก เหล่าธรรมชาติที่ radical (สุดโต่ง) จริงๆ ที่ฟังไปแล้วคิดว่า ประชาธิปไตยของ อาจารย์เอนก ที่เสนอนี้ ดูจะมีความหมายไปไกลกว่า การเลือกตั้ง และไปไกลกว่าเลือกตั้ง plus plus ด้วย

ตัวอย่างที่ อาจารย์เอนก เล่าให้ฟังเกี่ยวกับแนวคิดของ ชุมปีเตอร์ (Schumpeter) คือการแข่งขันในการเลือกตั้ง (election) แต่ อาจารย์เอนก บอกว่า เรื่องนี้ไม่ใช่ประชาธิปไตยด้วย อาจจะใช้สำหรับประชาธิปไตยฉบับ ส่วนกลาง แต่ไม่ใช่ประชาธิปไตยฉบับในความหมายของ อาจารย์เอนก อาจารย์ยังบอกว่า กระจายอำนาจก็ยังไม่ใช่ประชาธิปไตยด้วย เนื่องจาก อาจารย์เอนก พูดไปไกลกว่ากระจายอำนาจมาก กระจายอำนาจยังเป็นรัฐอยู่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ใช่ไปเลียนแบบส่วนกลาง แต่ถ้ากระจายอำนาจก็จะมี sense (ความรู้สึก) ของการเลียนแบบส่วนกลางอยู่ ไม่ใช่เป็น รัฐขนาดเล็ก และไม่ใช่ Direct democracy (ประชาธิปไตยทางตรง) ด้วย

ที่ผมเรียกว่า radical คือไปไกลอย่างที่หาตัวอย่างจริงในโลกยัง หาไม่เจอ ซึ่งทำให้เกิดความหมายว่า เป็น Utopia หรือเปล่า ถ้าเป็น Utopia ก็คงจะเป็น Utopia is no where คือไม่มีที่เป็น Utopia แต่มีคนเล่นกับคำนี้ ถ้า Utopia is no where แยกตัว o กับตัว w ออกมาจาก no where ทำให้ตัว w ขยับให้ชิดกับตัว o ก็จะได้เป็น Utopia is now here ก็มาอยู่ที่นี้ได้ เป็นสวรรค์บนดิน

หลายๆ ประเด็นที่ อาจารย์เอนก เสนอ เป็นความคิดโดนใจเรา แต่ดูเหมือนเป็นกระแสรอง ถ้าให้เป็น main-streaming (กระแสหลัก) คงต้องตอบทฤษฎีหลายตัวให้สามารถ convince (โน้มน้าว) กับกระแสหลัก

ให้ได้ ผมคิดว่า อาจารย์เอนก อยู่ในตำแหน่งที่ทำเรื่องอย่างนี้ได้ เพราะวันนี้อาจารย์สวมหมวกวิชาการล้นๆ ก็เลยออกเป็นวิชาการ หรือเป็น idealistic (อุดมคติ) นิดหน่อย แต่ในอีกด้านหนึ่งมีประสบการณ์จากการปฏิบัติ อาจารย์เคยไปเป็นนักการเมืองเอง ไปทำสิ่งต่างๆ เอง ผมจึงคิดว่า อาจารย์สามารถถอดแบบได้ ว่าต้นแบบในอุดมคตินี้ ถ้าถอดแบบได้จริงๆ ในที่สุดหน้าตาจะเป็นอย่างไร หากความหมายไปไกลกว่าสหพันธรัฐ ไปไกลกว่าการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยตรงแล้ว ในความเป็นจริงคือ อะไร ซึ่งคงต้องตอบโจทย์หลายอย่าง

ในหลายทฤษฎีที่บอกว่า การที่มีรัฐนั้น รัฐมีขึ้นมาเพื่อสร้าง Public goods (สินค้าสาธารณะ) จึงต้องมี optimum size (ขนาดที่เหมาะสม) ของการที่มีรัฐหรือมีประเทศขนาดต่างๆ ถ้าเป็นสินค้าสาธารณะในท้องถิ่น รัฐบาลท้องถิ่นทำ ถ้าใหญ่ขึ้นมาก็ให้รัฐบาลระดับชาติทำ ถ้าใหญ่กว่านั้นต้องให้รัฐบาลประเทศต่างๆ ทำ เป็นต้น

แนวคิดของ อาจารย์ประเวศ เท่าที่ผมจำได้ ในรัฐธรรมนูญปี 2540 พูดถึงท้องถิ่นอาจจะมีหลายขนาดได้ คือ มีจังหวัดรวมกันที่เรียกว่าเป็นเทศบาล หรืออะไรสักอย่างที่เป็นขนาดกลาง ซึ่งไม่ใหญ่เท่าประเทศ แต่ใหญ่กว่าจังหวัด เพื่อให้ผลิตสินค้าสาธารณะ เช่น มีมหาวิทยาลัยที่เป็นชั้นนำในระดับภูมิภาคต่างๆ ได้ และตอบโจทย์ optimum size คือ Small is beautiful แต่จะ beautiful สำหรับ public service (บริการสาธารณะ) อะไร ซึ่ง อาจารย์เอนก คิด radical มาก อาจารย์พูดไว้ชัดว่า หน่วยที่พูดถึงไม่ได้มาทำหน้าที่เป็นหน่วยให้บริการสาธารณะ ประเด็นนี้คงต้องทำให้ reconcile (สอดคล้องกัน) ว่าแล้วใครจะให้บริการสาธารณะ ถ้าหน่วยท้องถิ่นที่ว่านี้ยังไม่ใช้หน่วยให้บริการสาธารณะ

บริการสาธารณะในโลกปัจจุบันซับซ้อนกว่าเหมือนผ่าย ที่อาจารย์ มิ่งสรรพ์ ยกมา เหมือนผ่ายคงเป็นตัวอย่งการปกครองตนเอง และการจัดสรรทรัพยากรท้องถิ่น สมัยนี้มีบริการสาธารณะมากไปหมด ถ้านำรูปแบบสมัยก่อนมาใช้ในยุค post modern จะใช้ได้อีกหรือเปล่า เพราะความซับซ้อนแตกต่างกัน คงต้องตั้งโจทย์ความเชื่อมโยงระหว่างองค์กรท้องถิ่นนี้ เศรษฐกิจท้องถิ่นนี้ กับโลกภายนอกด้วย ส่วนที่อาจารย์ซึ่งตั้งโจทย์ไว้เกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ว่า ถึงแม้เราไม่อยากเอาโลกาภิวัตน์มาอยู่ แต่โลกาภิวัตน์ก็มาอยู่กับเราเองนั่นแหละ ฉะนั้น ต้องมีการเชื่อมโยงกันในหลายๆ องค์กร โจทย์เหล่านี้ก็ต้องตอบในเชิงวิชาการด้วย เราคงต้องเชื่อมโยงให้คนกรุงซึ่งไม่เคยเห็นสวรรค์ได้เข้าใจ ว่าสวรรค์มีจริง ประเด็นนี้เป็นเรื่องยาก

เนื่องจาก คนกรุงอยู่ในหน่วยเล็กๆ อยู่ในหมู่บ้านจัดสรร อยู่ในคอนโด ซึ่งรัฐบาลแทรกแซงน้อยมาก แต่มีกฎหมายฉบับใหม่ในยุค สนช. รัฐบาลเข้าไปยุ่งแม้แต่การตั้งคณะกรรมการคอนโด ว่าคอนโดจะจ่ายเงินอย่างไร รัฐบาลเขียนกฎหมายไว้หมดเลย แต่ผมไม่คิดว่า ตรงนั้นเป็นปัญหาเท่าไร ประเด็นคือ ก่อนที่จะมีกฎหมายนี้ คนกรุงในคอนโดในหมู่บ้านจัดสรร มี collective action กันอย่างไร คนกรุงไม่เข้าใจ ซึ่งเป็นภาพที่เราจะนำเสนอให้เห็นว่าจะมีสวรรค์อีกแบบหนึ่ง ในเมื่อสิ่งที่เขาอยู่คอนโดห้องข้างๆ กัน เขายังไม่คุยกันเลย เราคงต้อง convince เขาด้วยทั้งทางทฤษฎี และให้ตัวอย่างที่ชัดเจน

ผมจะลองตีโจทย์ทฤษฎี ในความเข้าใจของผม ซึ่งอาจจะไม่เหมือนกับที่ อาจารย์เอนก ตีโจทย์ เพราะผมยังไม่เข้าใจมุมนี้เท่าไรนัก สิ่งที อาจารย์เอนก เสนอเหมือนการปฏิวัติเลย การปฏิวัติแบบนี้ต้องการ

รัฐธรรมนูญแบบใหม่ ถ้าจะร่างรัฐธรรมนูญต้องไปไกลกว่ารัฐธรรมนูญ 2540 และแน่นอนต้องไกลกว่ารัฐธรรมนูญ 2550 สิ่งที่รัฐธรรมนูญ 2540 มีมากคือ กลไกการตรวจสอบต่างๆ แต่สิ่งที่มีรัฐธรรมนูญ 2540 มีน้อยคือ ไม่มีท้องถิ่นและชุมชน มีแต่ wording มีแต่สรุป แต่ไม่มีรูปธรรมที่ถอดร่างมาจากตรงนั้น ดังนั้น รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ต้องเป็นรัฐธรรมนูญที่เปิดพื้นที่ให้ท้องถิ่น ผมคิดว่าอยู่ในขั้นรัฐธรรมนูญก็ยังไม่ได้ด้วย เพราะรัฐธรรมนูญไม่ใช่ตัวกำหนดกติกาของสังคมตัวเดียว สิ่งที่สำคัญ คือ กฎหมาย ซึ่งมีสารพัด ฉะนั้น การจะไปสู่จุดที่เราเห็นร่วมกันได้ ต้องทำ 2 ประการ ได้แก่

ประการแรกคือ โจทย์เปิดพื้นที่

ประการที่สองคือ โจทย์เปิดให้มี empowerment (การเสริมสร้างความเข้มแข็ง)

ก่อนที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งได้ ต้องให้คนในแต่ละพื้นที่ลองทำในสิ่งที่เขาอยากจะทำ อยากจะเป็นก่อน แต่ทุกวันนี้เชื่อว่าหลายอย่างทำไม่ได้ หากเขาลองทำแล้ว เปิดพื้นที่ให้เขาทำแล้ว จัดข้ออุปสรรคต่างๆ แล้ว ถัดไปก็คือโจทย์ empowerment ที่หลายๆ ท่านได้พูดไป

โจทย์เรื่องเปิดพื้นที่ ตามที่เรียนไว้นั้น ที่สำคัญคือ เปิดพื้นที่ของรัฐธรรมนูญก่อน ถ้ามีการแก้รัฐธรรมนูญรอบต่อไป ผมคิดว่ามีจังหวะในการทำได้ แต่อีกโจทย์ที่คิดว่าเป็นการบ้านและมีปริมาณมากกว่า คือ มีกฎหมายสารพัดที่เป็นอุปสรรค บางเรื่องผมได้ศึกษามากก็พอจินตนาการออกว่า อะไรเป็นอุปสรรค แต่บางเรื่องที่สำคัญอื่นๆ ผมไม่ทราบว่ามีอุปสรรคหรือเปล่า ยกตัวอย่าง

เรื่องพลังงาน ถ้าดูกฎหมายพลังงาน จะให้ท้องถิ่นดูแลตัวเองได้ และมี self efficiency (ประสิทธิภาพในตัวเอง) ได้ อย่างน้อยเพื่อทำให้มีประสิทธิภาพในเรื่องการจัดการพลังงานของตัวเองได้ คำถามคือ กฎหมาย

พลังงานทุกวันนี้เอื้อหรือไม่ คำตอบคือไม่เอื้อเลย เช่น ใครจะปั่นไฟใช้เองทำไม่ได้เพราะผิดกฎหมาย ต้องไปขอใบอนุญาต ปั่นไฟเองแล้วขายไฟเข้าระบบนั้น ยังทำไม่ได้ ในความเป็นจริง มีเทคโนโลยีสมัยใหม่ ใช้พลังงานลมและชีวมวลต่างๆ ที่จะเอื้อให้ท้องถิ่นพึ่งตัวเองได้มากขึ้น มากกว่าที่ต้องรวมศูนย์ (centralize) แบบเดิม แต่กฎหมายเดิมไม่เอื้อ

เรื่องสื่อ มีการปฏิรูป 2-3 รอบ หลายๆ คนช่วยกันทำ มีการขับเคลื่อนของสื่อท้องถิ่นเช่น เรื่องของวิทยุชุมชน โทรทัศน์ท้องถิ่น แต่ยังไม่เคยทดลองของจริง ยังไม่รู้ว่ากฎหมายจริงเป็นอุปสรรคหรือไม่ อย่างไร

ส่วนที่ทำท่าว่าพอจะไปได้ คือ เรื่องการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมที่ อาจารย์มีงสรรพ์ ยกขึ้นมา คือ กรณีมาบตาพุด ซึ่งเป็นเรื่องของอำนาจการตัดสินใจไม่ได้อยู่ที่ท้องถิ่น ฉะนั้น การดำเนินงานของท้องถิ่น ส่วนกลางยังไม่ยอมรับ แต่กติกาแบบไหนที่จะกำหนดเป็นรายละเอียด เพื่อให้เกิดสมดุลระหว่างอำนาจส่วนกลางกับอำนาจท้องถิ่น ซึ่งต้องมีศาสตร์ นอกจากนี้เรื่องของสาธารณสุข ส่วนกลาง และส่วนท้องถิ่นเป็นอย่างไร แพทย์ทางเลือกมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างไร เพื่อให้มันเกิดได้

เรื่องของการศึกษา เห็นได้ว่ากฎหมายการศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้น อย่างน้อยการดำเนินงานของกระทรวงศึกษา ทำให้การศึกษาทางเลือกและการศึกษาท้องถิ่นเกิดขึ้นไม่ได้ มีตัวอย่างรูปธรรม คือ Home school แม้มีอยู่ แต่กติกาไม่ได้พัฒนาขึ้นเลยจากกฎหมายปี 2540 หลังจากออก พรบ. การศึกษาแห่งชาติแล้ว

ดังนั้น ต้องเอาบรรดากฎหมายที่จำเป็นเกี่ยวข้องกับบริการสาธารณะเกี่ยวข้องกับทรัพยากร เกี่ยวข้องกับการบริหารตัวเองของท้องถิ่นของชุมชนที่สำคัญๆ มาไล่ดู ว่าถ้าจะเปลี่ยนให้ท้องถิ่นมีอิสระภาพ มีกฎที่จะทำโน่นทำนี่ได้เอง autonomy (มีอิสระ) ต้องแก้ไขอุปสรรคอะไรบ้าง นี่คือนโยบายเรื่อง

เปิดพื้นที่ ถ้าเปิดพื้นที่แล้วจะเห็นว่า แต่ละพื้นที่มีความพร้อมไม่เหมือนกัน ผมเรียกโจทย์ที่ตามมา ว่าโจทย์ empowerment ถ้าทำ 2 โจทย์นี้แล้ว ก็จะช่วยท้องถิ่นเข้มแข็งได้

6. นายแพทย์พลเดช ปิ่นประทีป

ต้องขอบคุณ อาจารย์เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ที่ได้ให้ความรู้ มีประเด็นที่กระแทกใจผมหลายเรื่อง มีบางเรื่องจะต้องขบคิด และผลักดันกันอย่างจริงจัง ผมมีประเด็นที่จะเสริมจากการทำงานในช่วงปีที่ผ่านมา ผมไปทำงานที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้กับ World Bank เรามีโครงการที่มีแนวคิดเรียกว่า Community Driven Development คือให้ชุมชนเป็นคนคิดเอง ตัดสินใจเอง เป็นคนกำหนดเอง และลองทำประมาณ 9 ชุมชน

ตอนแรก ผมเองก็ใจร้อน ผู้จัดการเรื่องนี้ (เป็นชาวต่างชาติ) เขาบอกว่าต้องพยายามให้ชาวบ้านกำหนดตัดสินใจเอง บางทีเราใจร้อนเห็นว่าช้าหรือต้องใช้การจัดการจากเราเข้าไปช่วย สิ่งที่เขากลัวเนื่องจากมีประสบการณ์ที่เขาเคยทำที่อื่นๆ เขาบอกว่า พอมีโครงการต่างๆ ลงไปในชุมชน จะพบอย่างหนึ่งที่เขาเรียกว่าเป็น elite capture นั่นคือพอโครงการเข้าไปแล้วจะเจอกลุ่มชนชั้นนำในชุมชนจับหมด อาจจะเป็นผู้นำศาสนา อาจจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน ตัวผู้นำชุมชนต่างๆ ไปไม่ถึงชุมชน ไม่ถึงชาวบ้านจริง

เราทำงานกับเยาวชนก็พยายามยึดหลักการว่า ให้เด็กให้เยาวชนเป็นคนคิดกำหนดเอง เราได้ทดลองทำตามนั้นดู ปรากฏว่าเห็นการเปลี่ยนแปลงบางอย่างที่ชัดเจนมาก ทั้งเขาและเราต่างเห็นตรงกันคือ ช่วงเดือนแรกพวกผู้นำเยาวชนที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายได้มาพูดคุยกัน เขาไม่กลัวที่จะพูด ไม่กล้าแสดงความคิดเห็น พูดภาษาไทยไม่ชัด กลัว ประมาทไปหมด พอ

ประชุมครั้งที่สอง ครั้งที่สาม ผ่านไป 4 เดือนเท่านั้นเห็นชัดเลยว่าเด็กที่ไม่กล้าพูด พูดได้จะฉานเลย

ผมกลับมาพูดถึง Self Management หรือ Self government ซึ่งจะเห็นว่าจะดีจะชั่วให้เขาทำด้วยตัวเอง ไม่ใช่ “โดย” อันนี้มันต้องให้ตัวเอง ของเขาเองน่าจะสำคัญไม่ใช่ “เพื่อ” “โดย” เท่านั้น ตรงนี้เป็นเรื่องของ empower จริงๆ และเป็นการสร้างคน

อีกประเด็นหนึ่ง ผมคุยกับคนกลุ่มหนึ่งในกรุงเทพฯ ที่เขาสนใจเรื่องเกาะรัตนโกสินทร์ เขาก็เล่าความคิด และมุมมองของเขา ซึ่งผมก็ไม่เคยคิดมูมนี่มาก่อน เขาบอกว่าตึกใหญ่ๆ ตึกสูงๆ ชาวฮ่องกง สิงคโปร์ ฝรั่งเศสมันยึดไปหมดแล้ว ต่างชาติเข้ามายึดครองกรุงเทพฯหมด แต่ปรากฏว่าตรงที่ต่างชาติบุกยึดไม่ได้คือ เกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีราก มีความเป็นชุมชนวัฒนธรรม จะเห็นว่า Small is beautiful กลายเป็นภูมิคุ้มกันที่ป้องกันฝรั่งยึดได้ ผมคิดว่าเป็นอีกมูมหนึ่งที่น่าคิด บางทีเราคิดใหญ่ๆ ในที่สุดก็เสียทั้งหมด แต่เล็กๆ กลับกลายเป็นภูมิคุ้มกันที่จะรักษาไว้ได้

ผมนึกถึงพีเลรี เป็นรุ่นที่ทำงานพัฒนาชนบทมาตั้งแต่เดิม เราเห็นการผลักดันเรื่องแนวคิดชุมชนเข้มแข็ง จนกระทั่งจากเดิมเป็น nobody เลย ต่อมาค่อยๆ กลายเป็นทฤษฎีพัฒนา จนกระทั่งปัจจุบันกลายเป็นอุดมการณ์สังคม ที่ใครๆ ก็พูดถึงยอมรับกัน แต่ว่าคนที่ เป็น change agent (ผู้นำการเปลี่ยนแปลง) ที่ผลักดันการเปลี่ยนแปลงอยู่ชายขอบ พอการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นแล้ว เป็นที่ยอมรับแล้ว สุดท้ายก็จะถูกพวกกระแสหลักเบียดขับออกไปอีก คนที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงถูกผลักดันให้ไปอยู่ชายขอบอีก คนอื่นๆ ที่คิดว่าตนเองเข้าใจในเรื่องชุมชนเข้มแข็งแล้ว ก็มาบริหารจัดการเองแต่ด้วยความเข้าใจแบบเปลือก ในที่สุดแล้วการเปลี่ยนแปลงคุณภาพจะไม่ได้

ประเด็นที่ผมจะพูดก็อาจจะใกล้เคียง คือ เตะหมูเข้าปากหมา คำถามคือ แล้วเราจะทำอะไร ที่ผ่านมาเราผลักดันจนกระทั่งเปลี่ยนแล้ว เราก็ปล่อยมือ

ถ้าเรากลับมาคิดถึง Small is beautiful อาจจะต้องกลับมาคิดถึงเรื่องการกีดกัน กัดไม่ปล่อยเพื่อทำให้มีคุณภาพถึงระดับหนึ่ง ข้อความที่สำคัญที่ อาจารย์เอนก หรือพี่เสรีพูดไว้ ว่าจะ เป็น Good government หรือ Bad government ก็ตาม เราขอเป็น Self government มันจะดีจะชั่วแต่ขอให้ตัว Self government เป็นตัวสำคัญ ข้อความตรงนี้ทำดีดี มันแรงดี ที่จะนำมาคุยในเครือข่าย เพื่อไม่ให้ล้มเหลวผลักดันจนเปลี่ยนแปลง แล้วก็ปล่อยมือไป น่าจะคิดประเด็นนี้จริงๆ จังๆ ที่จะขับเคลื่อนไปสู่การเปลี่ยนแปลง แล้วต้องต่อยอดจากตรงนั้น ไม่ปล่อยมือ

7. นายแพทย์ชูชัย ศุภวงศ์

ข้อเสนอของ อาจารย์เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ผมฟังคราวนี้ค่อนข้างจะเห็นด้วยกับพี่เสรีว่า อาจารย์เอนก คิดค่อนข้างจะตกผลึกมาก ได้ประมวลความเป็นมาจากพัฒนาการของโลก มาจนถึงท้องถิ่นไทยว่าจะมีหน้าตาอย่างไร ถ้า อาจารย์เอนก เป็นรองนายกฯ หรือนายกฯ คงไม่ได้คิดเรื่องดีดีแบบนี้

ผมคิดว่าได้ข้อเสนอที่สอดคล้องกับของโลก ในช่วงร้อยปีที่ผ่านมา มันเป็นแนวโน้มของการกระจายอำนาจ เป็นแนวโน้มของประชาธิปไตยทางตรงมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วง 20 ปี หลังกำแพงเบอร์ลินทลาย โซเวียตล่มสลาย เราจะเห็นภาพนี้ชัดเจน และคิดว่าเราจะช่วยทำให้เรื่องมิติของความเร็วในการที่จะเกิดสิ่งที่อาจารย์เอนก เสนอได้ โลกทุกวันนี้ถ้าทำให้คน

ข้างล่างเดือดร้อนและคนข้างบนก็จะรับรู้เร็ว มิติเวลาของคนชั้นสูงกับคนชั้นล่างเริ่มใกล้เคียงกัน ประเด็นที่สำคัญของผมคือ ภาพที่ฉายไปมีโอกาสที่จะเกิดได้เร็วกว่าเมื่อร้อยปีที่ผ่านมา

ข้อเสนอหนึ่ง ที่อาจารย์เอนก ไม่ค่อยพูดถึง แต่เคยพูดในที่ต่างๆ แล้ว คือ เรื่องการกระจายอำนาจในรูปแบบของกลุ่มจังหวัด หรือเรียกว่า มณฑล ผมเคยคุยกับพี่ดำรง บุญยยืน เมื่อหลายปีมาแล้ว ผมยังไม่ค่อยเข้าใจนัก พี่ดำรง บุญยยืน บอกว่าการวางแผนยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมในระดับกลุ่มจังหวัดประมาณ 5-6 จังหวัด มีประชากรประมาณ 5-6 ล้านคน จะสามารถวางยุทธศาสตร์และกำหนดทิศทางต่างๆ ได้ดี เช่น กำหนดให้มีมหาวิทยาลัยเป็นของตัวเอง มีภาษาเป็นของตัวเองและสามารถเชื่อมโยงด้วยวัฒนธรรม อาจารย์เอนก ไม่ได้พูดถึงในที่นี้ แต่ได้เสนอความคิดเห็นที่ต่างๆ ผมคิดว่าเพราะการเมืองระดับชาติเริ่มจะตีบตัน เริ่มจะหาทางออกอะไรไม่ได้ คนจะหันกลับไปในท้องถิ่น ถ้ามีข้อเสนอเช่นนี้ จะไปจับใจกับคนที่เขารู้สึกร่วมได้ในท้องถิ่น และท้องถิ่นระดับที่เป็นไปได้ คือท้องถิ่นที่จัดกลุ่มประมาณ 5-6 จังหวัด ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่เรียกว่า มณฑล ถ้าเราได้ผู้นำขึ้นมาเป็นผู้ว่าของมณฑล หรือเรียกว่าอะไรก็ตาม เราก็จะมีนายกรัฐมนตรีประมาณสิบกว่าคนในเมืองไทย

เครื่องมือที่ช่วยสนับสนุนท้องถิ่นในรัฐธรรมนูญปี 2550 นอกเหนือจากมาตรา 87 ที่พูดเรื่องการเมืองมีส่วนร่วม ยังมีอีกมาตราที่ซ่อนไว้ และไม่มีในรัฐธรรมนูญปี 2540 คือ มาตรา 287 ถ้าจำไม่ผิดคือเรื่องประชามติท้องถิ่น รัฐธรรมนูญปี 2540 ไม่ได้พูดเรื่องประชามติท้องถิ่น สมมติว่าทำประชามติท้องถิ่นหลายๆ ครั้ง และคนในท้องถิ่นบอกว่า อยากจะออกไปดูแลตัวเอง ปกครองตนเอง รัฐบาลกลางก็จะลำบาก เช่น ภูเก็ต สมุย หรือ อาจจะเป็นกลุ่มอันดามัน 4-5 จังหวัด และถ้ารัฐบาลกลางเป็นอย่างทุกวันนี้

บ่อยๆ เขาจะรู้สึกว่าคุณชีวิตเขาจะไม่ดีขึ้น ดังนั้น แนวคิดของ อาจารย์เอนก จึงเป็นการเติมให้เต็ม มันจะอยู่ในระดับที่เป็นไปได้สูง

ผมจึงคิดว่าข้อเสนอนี้ มีประโยชน์ มีคุณค่า มีความเป็นไปได้ และเครื่องมือในรัฐธรรมนูญปี 2550 เป็นเครื่องมือที่นำไปสู่การเปิดพื้นที่ที่ทำให้ประชาชนถกเถียงเรื่องนี้ได้อย่างกว้างขวาง และในยุคที่มีไอทีจะไปได้อย่างรวดเร็ว ผมคิดว่าทิศทางเช่นนี้เป็นไปได้ และคงเกิดในไม่ช้า

8. ผู้ใหญ่โชคชัย ลืมประดิษฐ์

ผมมีประสบการณ์ชุดหนึ่ง ในการทำชุมชนของตัวเองเริ่มจากที่มีความอ่อนแอมีปัญหาในชุมชนหลายๆ ใช้เวลา 13-14 ปี มาเป็นชุมชนที่มีความสุข เป็นแหล่งเรียนรู้ได้ระดับหนึ่ง

ประเด็นที่ อาจารย์เอนก เหล่าธรรมทัศน์ กล่าวคือ เรื่องการปกครองตนเอง ซึ่งประชาธิปไตยในระดับชุมชนจะเกิดไม่ได้ เพราะระบบที่สังคมไทยให้กับประชาชน คือ คนไทยถูกฝึกให้ทำตามมาเป็นร้อยปี ไม่เคยถูกฝึกให้คิดเอง ถ้าจะทำให้กลับมา ต้องล้างระบบ เปลี่ยนผู้นำทางความคิด มีผู้นำที่มีความคิดนอกกรอบได้

ในช่วงที่ผมมาเป็นผู้ใหญ่บ้านใหม่ๆ ที่บ้านหนองกลางดง ไม่น่าอยู่เลย มีทั้งบ่อนการพนัน ยาเสพติด มีทั้งปัญหาหลักขโมยมากมายไปหมด มีบ้านขายยาบ้าอยู่ 3 หลัง มีบ่อนการพนันอยู่ 2 บ่อน ซึ่งชาวบ้านเขารู้ดีที่สุด บ้านชายชายม้า บ้านขวาเปิดบ่อน แต่ชาวบ้านคิดว่าไม่ใช่เรื่องของเรา เป็นเรื่องของตำรวจ เป็นเรื่องของราชการ คิดอย่างนั้น ทำให้คนจมอยู่กับปัญหาต่างๆ ที่รู้ปัญหาดีที่รู้ดี แต่ผลกระทบให้คนข้างนอกแก้ไข

ผมไปเป็นผู้นำที่นั่น ไม่เชื่อมั่นว่าระบบราชการหรือการเมืองจะไปแก้ปัญหาได้ ผมชวนชาวบ้าน โดยการจัดประชุมประจำเดือนต่อเนื่องมา 13-14 ปีไม่เคยขาดสักเดือน ผมพูดกับชาวบ้านว่า ถ้าชาวบ้านเห็นว่า ปัญหาของหมู่บ้านเป็นเรื่องของคนข้างนอก เรื่องของราชการหรือการเมือง รอให้เขาแก้ไข ถ้าเขาแก้ไขได้ก็แก้ไป แต่ถ้าเขาไม่แก้ ใครเดือดร้อน คนในหมู่บ้านเราต่างหากที่เดือดร้อนทั้งนั้น การเปลี่ยนความคิด การสร้างสังคมใหม่ ล้าสมัยใหม่ในการพึ่งพาตนเอง เป็นประเด็นแรกที่ต้องทำ ผมคิดว่าเข้าประเด็นหลักการปกครองตนเอง

การปกครองตนเองหรือประชาธิปไตยจะเกิดได้ ต้องเห็นปัญหา และเกิดการพัฒนาในเรื่องของเราเป็นหลัก แต่ชุมชนอยู่โดดเดี่ยวไม่ได้ เราต้องมีระบบราชการ ระบบรัฐบาล ระบบงบประมาณ เราต้องใช้คนข้างนอก เหล่านั้นมาเป็นเครื่องมือ ที่ผ่านมา เราอ่อนแอเพราะตกเป็นเครื่องมือของรัฐและราชการมาโดยตลอด ฉะนั้น การพลิกความคิดตรงนี้ก็คือ ปรับจากการที่เราเป็นเครื่องมือของเขา กลับมาเตรียมคำตอบอยู่ที่เรา และมองคนข้างนอกเป็นเครื่องมือให้เรา วิธีคิดนี้จึงสำคัญ

ประชาธิปไตยชุมชนหรือชุมชนเข้มแข็ง วันนั้นเราไปให้น้ำหนักอยู่ที่ตำบล ระวังจะลอย ตำบลไม่ใช่จุดแตกหัก จุดแตกหักแพ้ชนะอยู่ที่หมู่บ้าน การที่เราไปทุ่มที่ตำบลมากๆ โดยไม่พูดถึงหมู่บ้าน ทำจากตำบลไปหมู่บ้านก็ได้ แต่ตำบลต้องตระหนักในการที่ตำบลไม่ใช่คำตอบ ถ้าจะทำที่ตำบล ตำบลต้องคิดว่าทำอะไรถึงจะกระจายไปทุกหมู่บ้านในเขตตำบลของตัวเอง จากตำบลต้องลงไปถึงหมู่บ้านให้ได้ เพราะรากที่แท้จริงอยู่ที่หมู่บ้าน จากประสบการณ์ของผม ผมไปดูงานที่ ต.ไม้เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช ไปเจอหน้าประยงค์ รณรงค์ พุดอยู่ 2 เรื่อง ที่ผมรู้สึกประทับใจมาก ได้แก่

หนึ่งคือ เรื่องสภาผู้นำตำบลไม้เรียงในเครือข่ายยมนา

สองคือ แผนแม่บทชุมชน ซึ่งมีการหาข้อมูลมากำหนดแผน กำหนดคานาคของตนเอง

ผมฟังนำประยงค์ พุดประมาณ 15 นาที มีความรู้สึกว่ ไร่เลย สัญญาแรกที่ผมให้กับตัวเอง คือ ผมจะเอากลับไปทำที่บ้าน ฉะนั้น ต้องสร้างผู้นำ ความรู้หาไม่ยาก เราสามารถไปคุยกับผู้รู้ แต่การนำความรู้ไปทำให้เกิดมรรคผลนั้น ค่อนข้างจะยาก และการสร้างสำนึกใหม่ในตัวผู้นำที่รับรู้อะไรดีดีแล้ว กลับไปทำที่บ้านตนเอง เพื่อให้มาพูด มาคุยกัน เป็นเรื่องสำคัญและจะทำให้เกิดมรรคผลได้อย่างแท้จริง

ผมกลับไปถึงบ้านตัวเอง ผมก็เริ่มงง ถ้าผมเอาตัวอย่างของนำประยงค์ ไปทำเป็นสภาตำบล ทำไม่ได้ เพราะผมเป็นเพียงผู้ใหญ่บ้าน ผมจึงไปย่อเอาจากสภาผู้นำตำบลไม้เรียง มาเป็นสภาผู้นำหมู่บ้าน ที่เอนก นาคะบุตร ตอนนั้นเป็นผู้อำนวยการโครงการ SIP บอกว่า ผู้ใหญ่โชคเอาใหม่เอาไม้เรียงมาทำใหม่ หลักคิดของสภาผู้นำก็คือ หลักของประชาธิปไตย 100% นั่นคือ ผู้นำต้องลดทิวในตัวเองที่คิดว่าตัวเองเก่งที่สุดในชุมชน **คนในหมู่บ้านไม่มีใครคนใดคนหนึ่งเก่งทุกเรื่อง แต่คนในหมู่บ้านมีคนทีเก่งแต่ละเรื่องอยู่หลายคน** ถ้าผู้นำฉลาดพอ ลดอัตตาของตัวเองได้ และรวบรวมเอาคนที่เก่งหลายๆ เรื่อง หลากๆคนมาสร้างทีม ในทีมจะมีคนที่เก่งและรู้แต่ละเรื่อง มาหนึ่งอยู่รวมกัน ผมเรียกคนกลุ่มนี้ว่าสภาผู้นำหมู่บ้านหนองกางดง คนกลุ่มนี้จะเป็นคณะกรรมการบริหารหมู่บ้าน เราไม่มีโครงสร้างอำนาจ เราก็มาคิดว่าผู้นำเหล่านี้จะได้มาโดยวิธีใด เพราะเขาไม่ได้มาโดยการเลือกของผู้นำ ผมจึงใช้วิธีการจำแนกชุมชนออกเป็นกลุ่มๆ และให้สมาชิกแต่ละกลุ่มเลือกตัวแทนของตนเองเข้ามา

โดยพิจารณาว่า ใน 1 หมู่บ้านมีหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มอาชีพ มีทั้งกลุ่มชาวไร่ กลุ่มทำสวน กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ สมาชิกกลุ่มผู้ใช้แรงงาน กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มจัดตั้งทั้งหมด เราใช้ที่ประชุมมาช่วยกำหนดว่าหมู่บ้านเรามีกี่กลุ่ม แล้วให้เขารวบรวมสมาชิกในกลุ่ม ส่งตัวแทนของกลุ่มละ 4 คน ให้คิดว่าคนมากอย่าไปกลัว เพราะเราไม่ได้จ้าง ปกติแล้วที่มีปัญหาคือไม่มีคนที่ทำงาน ฉะนั้นกลุ่มละ 4 คน 14 กลุ่มจะเป็นผู้นำโดยธรรมชาติ 14 คูณ 4 ได้ 56 คน คนพวกนี้เป็นหัวกระทิจาก 1,256 คน ทั้งหมู่บ้านค้นหัวกระทิจากได้มา 56 คน

ผมใช้หลักของอาจารย์หมอบระเวศ 3 หลัก คือ การจะให้ชาวบ้านเลือกผู้นำต้องบอกคุณสมบัติว่าต้องการคุณสมบัติอะไรบ้าง อาจารย์หมอบระเวศพูดมานานแล้วถึงคุณสมบัติผู้นำ 3 ข้อ 1. ต้องเป็นคนฉลาด 2. มีจิตใจสาธารณะ 3. พุดจาประชาสัมพันธ์ได้ เราให้คุณสมบัติเขา และให้เขามองหาคนที่จะมีคุณสมบัตินี้ ได้มา 56 คน มีผู้นำอย่างเป็นทางการอยู่ในหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 3 คน คือ ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน สมาชิก อบต. 2 คน ฉะนั้น 56 คน ที่มาโดยธรรมชาติ กับผู้นำที่มาโดยทางการอีก 3 คน รวมเป็น 59 คน จึงเป็นที่มาของ **สภา 59**

ผมมองว่าการจะพัฒนาเพื่อทำชุมชนให้เข้มแข็งนั้น สิ่งที่ทำไม่ได้เลย ต้องมีองค์ประกอบสองส่วน คือ ส่วนที่ 1 คน และส่วนที่ 2 แผน ถ้าเรามีคนต่อให้รวบรวมคนเก่งมา หากเราไม่มีแผนก็ไล่แก้ปัญหาจากความรู้สึกที่ปรากฏขึ้นหรือตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ถ้ามีคน แล้วมีแผนการทำงานก็สามารถจะเดินไปตามแผนที่กำหนดได้

ในขณะที่เดียวกัน ที่ผ่านมารวมทำแผนชุมชน แผนมีเต็มไปหมดเลย แต่ไม่มีคนที่เอาแผนนั้นไปทำ ฉะนั้น องค์ประกอบที่สำคัญของการทำชุมชนให้เข้มแข็ง คือ **คนทำและแผน**

เมื่อมีสภาผู้นำแล้วจะทำบทบาทอะไรบ้าง นั่นก็คือ บทบาทของระบอบประชาธิปไตยเบื้องต้นในระดับชุมชน การประชุมประจำเดือนแบบต่อเนื่อง เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด ที่หนองกลางดง ประชุมไปแล้ว 13 ปี ไม่เคยขาด แม้แต่เดือนเดียว เมื่อก่อนเราประชุมชาวบ้านเวลาบ่ายโมงของทุกวัน อาทิตย์แรกของต้นเดือน เมื่อมีสภาผู้นำ เราประชุม 2 วาระ คือ

- วาระแรกเวลา 10.00-12.00 น. ประชุมผู้นำ 59 คน มาตั้งคุยกันว่า รอบเดือนที่ผ่านมามีปัญหาอะไร ถ้ามีปัญหาจะกำหนด กฎเกณฑ์ ระเบียบ กติกาเรื่องอะไร และสภาผู้นำจัดทำร่างข้อกำหนดขึ้นมา
- วาระสองเวลา 13.00 น. วันเดียวกัน ประชาชนในหมู่บ้านจะมาเติมเลย เราเอาเรื่องที่สภากำหนดเมื่อเช้ามาถ่ายทอด ถามชาวบ้านอีกรอบว่า เห็นด้วยไหม กฎระเบียบข้อบังคับบทลงโทษ ภาคทัณฑ์ต่างๆ เพื่อให้มีการยอมรับของทั้งสองสภา

เรื่องการใช้งบประมาณจาก อบต. ก็สำคัญมาก แต่ละอบต. มี 9-10 หมู่บ้าน ตำบลของเรามี 9 หมู่บ้าน งบที่จัดเก็บได้ และงบสนับสนุนในแต่ละปีจะมี 17-18 ล้านบาท บางปีมีถึง 20 ล้านบาท เขาจะตั้งบค่าน้ำเป็นระบบ ตัดงบออกเป็น 3 กอง

- กองที่ 1 งบรายจ่ายประจำ เป็นค่าตอบแทนสำนักปลัด ค่าวัสดุสำนักงาน หรือค่าตอบแทนสมาชิก อบต. ประมาณครึ่งหนึ่งของงบทั้งหมด
- กองที่ 2 อีกประมาณ 3 ล้านบาท เอาไว้เป็นรายจ่ายประจำของ อบต. ของที่บริหาร

- กองที่ 3 ที่เหลือประมาณ 10 กว่าล้านบาท เขาเอา 9 หมู่บ้านหารเลย จะได้ประมาณ 10 กว่าล้านบาท จะมึงบพัฒนาให้แต่ละหมู่บ้าน หมู่บ้านละหนึ่งล้านกว่าบาททุกปี

เงินจากท้องถิ่น เงินจากอบต.ที่ลงไปหมู่บ้านปีละล้านกว่าบาท เป็นเงินให้ฟรี แต่หมู่บ้านไม่รู้หรือรู้รึ้น้อยมาก ส่วนใหญ่ก็จะไปอยู่ที่ อบต. ซึ่งเป็นผู้กำหนดการใช้งบประมาณ แต่พอมีสภาผู้นำซึ่งมี อบต. สองคนอยู่ในสภานั้น ในช่วงของการทำแผน สมาชิก อบต. ต้องเอาเงินโยนใส่สภาผู้นำถามว่า ปีหน้าบ้านหนองกลางดงจะใช้อะไรในวงเงินล้านกว่าบาท สภาผู้นำก็จะกำหนดกิจกรรม 1-3 ขึ้นมา ไม่ได้กำหนดตามใจสภาผู้นำ และยังไปถามชาวบ้านอีกครั้งหนึ่งด้วยว่า ปีหน้าล้านกว่าบาท จะใช้ทำกิจกรรมอะไรบ้าง เห็นด้วยไหม ถ้าเรื่องไหนไม่เห็นด้วย ปรับแก้จนเป็นที่พอใจ

ในวันประชุมประจำเดือน เราไม่ได้ประชุมเฉพาะคนที่มาประชุมที่ศาลาณะ แต่เรากระจายเสียงตามสาย 13.5 กิโลเมตร ลำโพง 74 จุด ทั้งหมู่บ้านได้ยินหมด เราถ่ายทอดการประชุมออกเสียงตามสายทุกเดือนด้วย เพื่อให้คนในหมู่บ้านได้ยินเป็นพันกว่าคน คนมาประชุมมีแค่ 100-200 คนที่ไม่ได้มาร่วมประชุม เราบังคับให้เขาฟังด้วย นี่คือการใช้สื่อที่ดี

พอลูกชาวบ้านเสร็จแล้วและตกลงได้ว่าปีหน้าจะใช้เงินทำอะไร เมื่อชาวบ้านเห็นด้วย ก็มาทำเป็นแผนงานโครงการ แล้วก็ใส่มือสมาชิก อบต. สองคนเพื่อนำไปเข้าที่ประชุม อบต. เพื่อไปเอาเงินออกมา

ฉะนั้น จะเห็นว่า การจะพัฒนาเรื่องใดก่อนหลังนั้น เป็นการตัดสินใจที่มาจากประชาธิปไตย คือ การรับรู้ร่วมกันหมด ทำให้ อบต. งานเบาลง ผมเป็นผู้ใหญ่บ้าน ผมก็เบาลง เมื่อก่อนมีปัญหา ผู้ใหญ่ไซคนั่งคิดคนเดียว วันนี้มีปัญหา ผมเอาปัญหาโยนใส่สภา มีคน 59 คน ช่วยคิด ผมไม่ต้อง

รับผิดชอบกับบทบัญญัติหรือว่าข้อกำหนดใด ๆ จะถูกใจ หรือไม่ถูกใจ ชาวบ้าน ไม่มีใครมาด่าผม เพราะมาจากการรับรู้ร่วมกัน และการตัดสินใจร่วมกัน นี่คือการบอบประชาธิปไตย 100% หลังจากทำที่หมู่บ้านแล้ว แน่ใจว่าต้องขยายสู่ตำบล เพราะผมทำเรื่องสภาผู้นำตำบล และแผนชุมชนมาตั้งแต่ปี 2542

จากนั้น เราก็มาพูดถึงการก่อสร้างตำบล โดยการเอาหมู่บ้านละ 5 คน ไปอยู่ที่สภาผู้นำตำบล ซึ่งมาจากหมู่บ้านละ 5 คน 9 หมู่บ้านก็ได้ 45 คน เพราะฉะนั้นการประชุมแต่ละหมู่บ้านใครจะประชุมวันที่เท่าไรก็ตาม แต่ว่าระดับตำบลจะประชุมทุกวันที 2 ของทุกเดือน 5 คนของทุกหมู่บ้าน รวม 45 คน นายก อบต. เปิดห้องประชุมของ อบต. ให้คุยกันได้เลย การทำข้อบัญญัติของ อบต. ในแต่ละปีจะเอาฐานของ 9 แผนชุมชน ผลักดันมาเป็นแผน อบต.

ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาคน และพัฒนาแผน ที่พูดมาคงจะมองเห็นภาพแล้วว่า ประชาธิปไตยชุมชนเป็นประชาธิปไตยที่หยิบจับกันได้

9. นายแพทย์ประเวศ วะสี

พวกเราที่นั่งอยู่รอบโต๊ะ หลายคนสนใจชุมชนท้องถิ่น และมีประสบการณ์ของตัวเองมาก

ผู้ใหญ่อุทิศชัย ที่พูดมา เป็นตัวอย่างของประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน ถ้าทำทุกอย่างให้ดีขึ้นเป็นรูปแบบที่จะขยายตัวไปได้

อาจารย์เสรี เป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาจารย์เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ก็เช่นกัน อาจารย์เสรีสรุปว่ามหาวิทยาลัยนี้หมดหวัง

เลยลาออก ท่านเชื่อว่าคำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน ไปทำงานที่หมู่บ้าน ทำอยู่ 20 ปี งานขยายตัวไปมาก

ท่านรองปลัดสมพร หัวใจอยู่ที่ท้องถิ่น ตอนนี้เป็นอธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น

คุณหญิงสุพัตรา เป็นคณะกรรมการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน กำลังเรียนรู้ และพบว่ามีส่วนอย่างดีมาก

เราจะเห็นว่า ชุมชนที่ดี ตำบลที่ดี เหมือนกับสวรรค์บนดิน สังคมดี เศรษฐกิจดี ความรุนแรงลดลง สิ่งต่างๆ เหล่านี้เรา

คำถามคือ ทำอย่างไรสิ่งที่ดีจะขยายตัวไปเต็มพื้นที่ทั้งประเทศ รูปแบบที่อาจารย์เสรี กำลังทำนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่จะไปช่วยส่งเสริมให้ขยายตัวออกไป และตอนนี้รับปากว่า จะทุ่มเทส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น

เราคุยกันมาหลายครั้ง จะเห็นว่า เราเป็นส่วนหนึ่งของความดีนรนของสังคมไทย ที่จะหาจุดลงตัวมาร้อยกว่าปี ตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 5 ซึ่งรัชกาลที่ 5 สอนเมื่อปี 2453 ถ้าใครติดตามเรื่องราวในอดีต มีข้าราชการ มีราชวงศ์ เสนอให้รัชกาลที่ 5 ปรับปรุงการปกครอง มาถึงรัชกาลที่ 6 เกิดกบฏนายทหาร เรียกว่า กบฏหมอบลิ่ง ตอนนั้นมีความพยายามหาทางออกเรื่อยมาจนถึงบัดนี้ แต่สังคมซับซ้อนมากขึ้น ดังตัวอย่างที่เราคุยกันจะเห็นความซับซ้อนและความยาก เราจะเห็นใจรัฐบาลทุกรัฐบาล เพราะขนาดพวกเราซึ่งเป็นอิสระ มีปัญญาในเรื่องต่างๆ พอสมควร คุยกันเพื่อจะช่วยหาทางออกที่ยาก รัฐบาลหรือกระทรวงเขาจะทำได้อย่างไร เขาทำไม่ได้

การที่เราทำเองด้วยกันทำ จึงมีความสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น ในเรื่องชุมชนเข้มแข็ง เราก็รู้ และมีตัวอย่างมาก ว่าทำแล้วดี เราจะต้องช่วย

กันทำตัวอย่างดีๆ ให้เกิดขึ้นมากๆ ขณะเดียวกันจะต้องหาวิธีช่วยสนับสนุน
เช่น อาศัยรัฐธรรมนูญ อาศัยเครื่องมืออะไรที่ดีและมีอยู่แล้ว และต้อง
อาศัยความร่วมมือต่างๆ ที่จริงใจด้วย